

RØDE SHELL NE

Nr. 3-87, Kr. 34,-

Tidsskrift

teori og debatt

VEIER TIL FRIGJØRING

clarte

DUNKLE UTSIKTER

De amerikanske arbeiderne lærer seg noe de ikke visste fra før, nemlig at det lønner seg å være uorganisert. På femte året på rad økte lønna til de uorganiserte mer enn de organiserte, skriver Åke Bergmann i siste Clarte'. Tidsskriftet tar opp atomiseringa av arbeiderklassen, angrepene på normalarbeidsdagen og har en gryende Sartre debatt. Mya mat for tanken.

Reindriftnytt
Brazilodalluoddasat

REINDRIFT OG RØDE ARME

Arbeidet med samepolitisk nummer har medført et abonnement på «Reindriftnytt» — organ for Reindriftadministrasjonen. Hovedtema er kalt reindrift i grenseland og tar opp forholdet til den store nabo i øst. Men det meldes om fred og fordragelighet; Russerne er den beste nabo, men bjørnen er slem er oppsummeringa.

kt

14

'Arbejderflertal' -
'Arbejderregering'

Kommunistisk Tidsskrift udgivet af KAP

ARBEIDERFLERTALL

Vår danske kollega «Kommunistisk Tidsskrift» trekker opp linjer foran det forestående valg. A = B, er profilen, og den danske venstresida trekker mot høyre. Hvilke konkrete oppgaver Kommunistisk Arbeiderparti stiller seg utover å avsløre karakteren av sosialdemokratiets ulike partier så vi lite til.

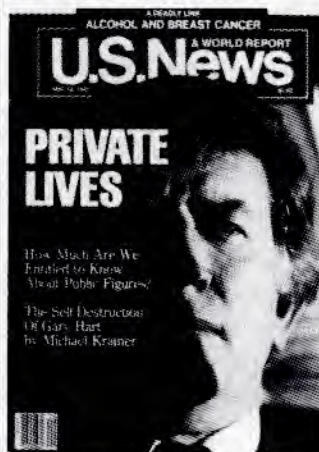
BORTKASTA BISTAND

Allerede på 60-tallet planla den svenske bistandsorganisasjonen SIDA, sammen med verdensbanken, et brønnboringsprosjekt i Bangladesh. Det svenske tidsskriftet «Kommentars» medarbeider Lasse Berg, konstaterer at prosjektet har tjent de rike og mektige. I dette tilfellet var det valget av teknologi som var mest avgjørende skriver Lasse Berg, som forøvrig har gitt ut boka; Langes Ganges som tar opp denne problematikken.

MARKEDSKREFTENE

Næringsrapports solide forsideoppslag vekket interesse, men oppslaget kokte ned til en lederartikkel som hyller

markedskreftenes funksjon, og er skeptisk til APs vilje til å anerkjenne det. Historia har nemlig vist, stadig i følge Næringsrapport, at partiet stort sett regulerer bransjer inn i krise. Adam Smith lever i beste velgående, men argumentasjonen har ikke samme kvalitet.

PRIVAT-LIV

Pressas fokus på privatliv er urovekkende økende. Våre hjemlige kjendiser av ulik karakter kommer fullstendig i skyggen av at Harts abdiserte som presidentkandidat. U.S. News' leder-kommentator Michael Kramer konstaterer at det ikke var systemet eller pressa som var problemet, men Hart sjøl. I sin mini-biografi hevder Hart at ingen kan leke med sin egen lykke, og en er tulling dersom en tar den som garantert. Hart har møtt seg sjøl i døra — som den tulling han er, avslutter Kramer tørt.

RØDE FANE ØKER

Desverre er det bare prisen som øker foreløpig, nemlig til kr. 180 i årsabonnement og til kr. 34,- i løssalg fra og med

dette nummer. Abonnementstallet er imidlertid svakt synkende, men det skal vi komme tilbake til. Prisforhøyelsen skjer etter 1 1/2 år med stabil pris, og prisen skulle fremdeles være overkommelig og lav sammenlignet med tilsvarende tidsskrift.

JOMFRUDYRKELSE OG KJØNNSENTITET

NYTT FRA
UNIVERSITETET
I OSLO

RELIGION OF KULTUR

Hver leddag kjøpes på utvalgte butikker i 2 • Nærmeste butikker i 4 •
Jomfrudyrkelse i 6 • Jomfrudyrkelse i 6 • Jomfrudyrkelse i 6 •
Den Gule Gule i 12 • Den Gule Gule i 12 • Den Gule Gule i 12 •

I Mexico kan en ikke unngå å legge merke til Jomfruen av Guadalupe allestedtilværelse. Hun er synlig overalt i form av bilder og klistemerker i butikker, hjem, på drosjer og busser. Vitenskapelig assistent Marit Mehlhuus har undersøkt hvordan mannlighet og kvinnelighet er nedfelt og forholder seg til idealet om både å være jomfru og mor, en vrien sak hvertfall i senere tid. Til «Nytt fra universitetet i Oslo» forklarer Melhuus at også dette hadde sine materielle årsaker ved fraflytting fra landsbygda ved at mannen måtte passe på at innholdet i symbolikken ble overholdt, og det ble barna som eventuelt reiste.

RØDE FANE

INNHold

Klipp og kommentar	s.2
Innhold	s.3

LEDER:

Bare en jord	s.4
--------------------	-----

3. VERDEN:

Modeller for frigjøring, av Pål Steigan	s.6
Islamsk revolusjon, av Egil Fossum	s.12

SOVJET:

Glasnost, av Eivind Stø	s.18
----------------------------------	------

SØR-STATSRASISME:

Uten rettigheter, av Ragnar Ness	s.24
---	------

ARBEIDERKLASSEN OG RUTINEARBEIDET:

Arbeidets fall — marxismens fall, av Erling Kielland	s.30
---	------

BORGERSKAPETS STRATEGI:

De bryr seg om skolen, av Trond Hofvind	s.38
--	------

OFFENTLIG SEKTOR:

Byråkrat-borgere, av Inge Larsen	s.45
---	------

ANMELDELSER:

Verdens kvinner, av Per Gunnar Gabrielsen	s.48
--	------

FRIGJØRINGS- MODELLER

Forholda for tredje verden har neppe vært så håpløse som i vår tid. Det er i tillegg stor usikkerhet knytta til diskusjonen om frigjøringsstrategier. Pål Steigan tar opp hansken og skisserer noen av de modellene for frigjøring som har vært prøvt.

SIDE 6

ISLAMSK REVOLUSJON

Egil Fossum analyserer

det revolusjonære potensialet som ligger i islam. Han mener det både er en pragmatisk og prinsipiell grunn til å støtte islamske revolusjoner.

SIDE 12

ARBEIDETS OG MARXISMENS FALL

Vil den teknologiske utviklinga føre til arbeidets fall — avskaffelse av nesteparten av det rutinemessige arbeidet, og dermed arbeiderklassen slik vi kjenner den? Erling Kielland drøfter disse spørsmåla med utgangspunkt i arbeiderklassens framtid og revolusjon.

SIDE 30

VERDENS KVIN- NER

Per Gunnar Gabrielsen anmelder boka om verdens kvinner som Kvinnefronten har gitt ut på norsk. Hans visualiserte anmeldelse avsluttes med å konstatere at boka er uunnværlig.

SIDE 48

RØDE FANE

Utgitt av
Arbeidernes Kommunistparti
(marxist-leninistene)

Nr. 3 — 1987 — 17. årg.

ABONNEMENT: 180 kr pr. år.

Bestill fra:
Røde Fanes distribusjon,
Boks 83 Bryn, Oslo 6.

ISSN 0332-7892

Adresse redaksjonen:
Gøteborggata 8
0566 Oslo 5
Postgiro nr. 2 20 84 78.
Telefon: (02) 38 42 50

Redaktør og ansvarlig utgiver:
Trond Christoffersen
Trykt hos A/S Reprografisk
industri

BARE EN JORD

I løpet av noen korte hundreår har industrikapitalismen skapt verdensmarkedet og lagt under seg jorda. Ingen steder i verden fins lenger muligheten for å leve på den gamle måten. Kapitalismens marked påvirker vilkåra også til produsenter som aldri har hatt eksport markedet i tankene når de sliter fram livsnødvendighetene.

Gjennom TV-serien «Bare en jord» har vi våren 1987 fått inn i norske TV-stuer den enkle og nakne sannheten

om situasjonen: Det nå værende økonomiske systemet er på alle måter uforenlig med interessene til flertallet av jordas befolkning. Kapitalisme vil ikke gi noen løsning til de hundretalls millioner som utviklinga driver fra landsbygda til slummen utafor de raskt voksende byene i den tredje verden. Heller ikke til massene av fattigbønder som kjemper for å holde stillinga. Mens profittinteressene raskt truer miljøgrunnlaget for vår egen og kommende generasjoner.

Kapitalismen har spilt fallitt. Et alternativ er påkrevet. Folke-massene i den tredje verden har sjøl søkt alternativer. Som den revolusjonære hovekrafta i verden har de slutta opp om ulike sosialistiske anslag mot imperialismen. Revolusjoner har seira, og mange store resultater er nådd. Men etter den innledende organisasjons- og oppbyggingsfasen har alle revolusjoner ubønnhørlig blitt stilt overfor kravet om en alternativ vei for utvikling. For massene krever med rette mer enn frihet fra den verste elendigheta. Utviklingsspørsmålet er ikke besvart før det kan stakes ut en vei fra knapphet og eksistensminimum til en godt liv for flertallet: materielt og på parti med naturen.

I en artikkel i dette nummeret gir Pål Steigan et bidrag til å starte en nødvendig debatt blant alle som er opptatt av utveier for den tredje verden. Røde Fane håper at dette kan være et bidrag til en fordomsfri de-

batt der det ganske omfattende materialet og kunnskapene som fins i og rundt m-l bevegelsen kommer til nytte. For det er heva over tvil at det er påkrevet å prøve å oppsummere hva som har virka og hva som ikke har virka av de sosialistiske eksperimentene. En sånn debatt må starte med et forsøk på å få orden på de erfaringene som fins - en slags katalogisering. Fra dette punktet håper vi flere vil bidra, slik at vurderingene av de enkelte landa og de særegne konfliktene kan gå mer

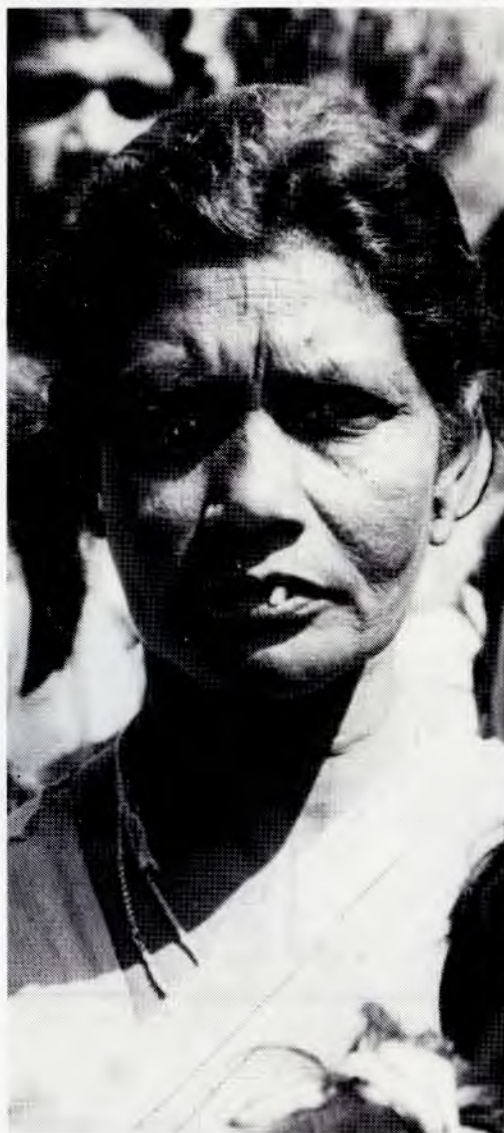
i dybden. Lenger fram håper vi på en bedre og mer full stendig helhetsanalyse med fler og kanskje andre svar enn i skissa vi starter med.

Noen standpunkter vil være grunnleggende å holde fast på i denne debatten. Ingen teoretiserende analyse skal få oss bort fra å bekjempe imperialismen og støtte revolusjonen. Et internasjonalt klassestandpunkt for fattigbønda, arbeiderne, kvinnene og mot imperialistene og samarbeidsfolka er en forutsetning for at analysene skal gå i riktig retning.

Samtidig bør debatten ikke låse seg i ideologiske forestillinger, men se på virkeligheten som ligger under hendelsene. Helt fra industrialismen brøyt gjennom i England til forsøkene på utvikling i den tredje verden i dag, fins det felles trekk. Sagt litt brutalt ser utvikling for alle land og uansett samfunnssystem ut til å innebære en industrialismens og byenes krig mot landsbygda og den gamle måten å produsere på. Denne typen utvikling retter seg mot de fattige bondemassene enten de fortsatt er bønder, eller har fulgt strømmen til de oppsvulmende byene. Mangt et sovjet-inspirert utviklingsforsøk er kommet opp i håpløse konflikter fordi dette forholdet ikke er løst. Og at det puster de kinesiske

lederne i nakken under moderniseringspolitikken er like sikkert.

Så mange veier er prøvd. Behovet for alternativer er så skrikende. Det er den beste grunn til å ta denne debatten på alvor.

Røde Fane legger i dette nummeret fram mye materiale om frigjørings-strategier, om islam som revolusjonær kraft, om arbeiderklassens utvikling i vest, og ser på den mediafokuserte utviklinga i Sovjet.

En bolk som understreker vårt ønske om å bringe materiale om endel av de politiske kraftsentra som Midtøsten/islam, 3.verden generelt, Sovjet og utviklinga for arbeiderklassen i Europa.

Behovet for revolusjon og frigjøring for 3.verden er mer nødvendig enn noengang hevder Pål Steigan i en artikkel der han skisserer en analyse og kategorisering av de strategier som grovt sett har vært prøvt. Egil Fossum følger opp debatten om det revolusjonære islam og det politiske potensiale som ligger i det islamske beltet, mens Eivind Stø går bak pressas knebøying for Glastnost og gir oss bakgrunnsmateriale for hvilke endringer som skjer i Sovjet reelt og hvorfor. Skoledebatten(e) følges opp av Trond Hofvind, Ragnar Ness presenterer sørstatsrasismen, aktuelt og viktig, mens Per Gunnar Gabrielsen presenterer boka om verdens kvinner.

3. VERDEN

MODELLER FO

Over hele verden hersker det en stor uviss-
het og frustrasjon over at så mange veier
synes prøvt og så mange veier har feila i
kampen for frigjøring av den tredje ver-
den. Å trekke lærdommer fra de ulike strategiene som
er forsøkt er et omfattende arbeid, men her en første
skisse.

Av Pål Steigan

Over hele verden hersker det en stor uviss-
het og frustrasjon over at så mange
veier synes prøvd og så mange veier har
feila i kampen for frigjøring av den tred-
je verden.

Enhver som kjenner de virkelige for-
holda veit at sjøl om det er mulig å peke
på enkelte positive ting, så har situasjo-
nen for den tredje verden utvikla seg fra
ille til verre det siste tiåret. Sultedøden,
masseløsheten, fattigdommen, de økologiske katastrofene, alt dette og
mye mer har bare blitt mye verre og mye
mer alvorlig.

De siste tjue åra har den tredje verden
blitt tilbudt en sann hærske av borger-
lige løsningsforslag:

- Utviklingshjelp.
- Den grønne revolusjonen.
- Satsing på «cash-crops» i landbru-
ket for å skaffe valuta.
- NIC-land og eksportsoner.
- Lån for å skape en industriell basis.
- «Ny økonomisk verdensorden»
gjennom diskusjoner og avtaler med in-
dustriellanda.
- osv., osv.

Samtlige av disse strategiene har slått
feil. Og som oftest har de ikke bare slått
feil, men også skapt nye og enda større
problemer. Utviklingshjelp som gjorde
kvinner til pakk-esler, en grønn revolus-
jon som jagde fattigfolk fra jorda til
byene, cash-crops som fortrenget mat-
produksjonen og skapte økologisk

ubalanse, låneopptak som skapte bønn-
laus gjeldskrise.

Sjelden har kapitalismen demonstrert
sin udugelighet til å løse menneskehe-
tens problemer som i forhold til den
tredje verden de siste tjue åra. I det lig-
ger det et enormt potensiale for revolu-
sjon og sosialisme.

Problemet er imidlertid at ingen fri-
gjøringsmodeller ser ut til å ha gitt alter-
nativer. Og det er forsøkt ikke så få
modeller og løsninger. Mens det fantes
optimisme og tru på framtida på slutten
av sekstitallet, er det i dag frustrasjon,
usikkerhet og stor grad av demoralise-
ring.

Det er ikke mulig for oss i et industria-
lisert land å peke ut hvilken vei folk i den
tredje verden må følge. Men det er mulig
å drøfte en del av de erfaringene som fin-
nes, og prøve å trekke noen lærdommer
fra dem. Det finnes neppe noen som har
inngående kjennskap til alle de frigjø-
ringseksperimentene som finnes, og i
det minste må undertegnede innrømme
store huller i sin kunnskap. Et slikt ar-
beide er et kollektivarbeid, og det må ta
tid. Denne artikkelen er bare ment som
et forsøk på å få en ganske grov og for-
enklet oversikt over hovedtypene av
strategier som er valgt.

a) Den russiske modellen.

Oktoberrevolusjonen og Sovjet har hatt
stor innflytelse, og på tross av kontrare-

R FRIGJØRING

3. VERDEN

volusjonen i Sovjet og utviklinga av en byråkratkapitalistisk herskerklasse, har Sovjet-modellen stor gjennomslagskraft.

Denne modellen er prega av satsing på tungindustri, gjerne prestisjeprojekter, utbytting av bondemassene til fordel for deler av arbeiderklassen og den nye middelklassen i byene. Nasjonalisering, utvikling av en teknologisk elite, innskrenking av vareøkonomien, økning av planleggingsøkonomien.

Denne modellen blir framlagt med marxistiske fraser og preger både tilhengeres og motstanderes holdning til sosialismen. Sjøl en del av dem som er kritiske til den russiske modellen er mer eller mindre prega av dens verdinormer og dens begrepsapparat. Tungindustri, statsbedrifter og innskrenkning av varemarkedet er bra; Lettindustri, småbedrifter og varemarked er tvilsomt eller kapitalistisk.

Denne modellen følges for en stor grad av den terroristiske Dergen i Etiopia. I marxismens navn drives den tvangskollektivisering av småbønder med uhyggelige følger. Vietnam følger også denne modellen, på tross av spede reformforsøk i de siste par åra. Cuba følger i hovedtrekka den russiske modellen, men er samtidig låst i en tradisjonell kolonirolle som råvareprodusent. Albania og Nord-Korea følger mange sider ved den russiske modellen, men med såpass sterke nasjonale særegenheter at de må behandles for seg. Kina har levd i et veldig spenningsforhold mellom den russiske veien og Kinas egen vei. Mange land i Afrika har tatt deler av den russiske modellen til seg og praktiserer den, slik som mistenkeliggjøringa og utbyttinga av bondemassene, vekt på statsbedrifter osv.

I Sovjet og mange andre land viste det seg at denne linja ga en del fordeler for utviklinga av en industriell basis med vekt på tungindustri. Den sikra også en del grunnleggende ting, som utvikling av et visst utdanningsnivå og et visst nivå på den samfunnsmessige infrastrukturen. Men både i Sovjet og enda mer i andre land, har den vist seg ute av stand til å løse jordbrukets problemer, og den har ikke sikra folkets velferd. (Det var vel heller sånn at kollektiviseringa i Sov-

Jernverket i Magnitogorsk reises. Det var en av hovedoppgavene i den første femårsplanen i Sovjet. Den sovjetiske modellen hadde suksess opp til et visst punkt i Sovjet, men har vært en tragedie i tredje verden.

jet førte til nedgang i produktiviteten på landsbygda og regulær hungersnød i endel områder i trettiåra. Seinere har produktiviteten gått noe opp, men jordbruket har vært ei permanent huepine for Sovjet-ledere fra Stalin til Gorbatsjov.) Men mens den i Sovjet i det minste var en suksess opp til et visst punkt, så har den i den tredje verden vært en tra-

Mao utvikla en økonomisk som er sammenfatta i artikkelen «Om de ti viktigste forholda». Den bør graves fram når en drøfter tredje verdens problem i dag. Det er bare et problem: Den ble aldri satt ut i livet.

gedie, ikke uten tragikomiske innslag:

Da Krustsjov ville løse problemene for Cubas sukkerhøst ved hjelp av store sjølbindingmaskiner etter modell fra slettene i Ukraina, så måtte det gå som det gikk: Utstyret rusta ned på havna i Havana etter å ha vist seg fullstendig ubrukelig. Da sovjetiske rådgivere skulle skrive grunnloven for Somalia tok de med den russiske klausulen om at alle familier hadde rett til å ha inntil to griser

for å produsere mat til seg sjøl. Problemet var bare at Somalia er muslimsk og derfor ganske uinteressert i svinekjøtt.

b) Mao (1)

Kinas vei fra 1949-57 skilte seg på vesentlige måter fra den russiske modellen: Det nasjonale borgerskapet blei konfiskert, men tvunget til å samarbeide, kollektiviseringa var en massebevegelse nedafta og ikke et tvangstiltak ovafta, småproduksjonen og de private markedene blei opprettholdt. Men imperialistisk virksomhet ble konfiskert.

Stalin stilte seg uhyre kritisk til den kinesiske økonomien, nettopp fordi den ikke stemte overens med den russiske modellen. Han mente at Mao kanskje var en ny Tito...

Denne fasen i kinesiske økonomi bygde direkte på kommunistenes erfaringer underfrigjøringskrigen. Den var nøye tilpassa Kinas behov akkurat der og da, og var uten tvil en suksess.

I denne fasen var Kina i høy grad isolert fra utlandet, men det spørs om det ikke mer var et resultat av imperialistisk boikott enn en ønsket politikk fra kinesiske myndigheter.

c) Mao (2)

Bygd på disse erfaringene og på de negative erfaringene til Sovjet utvikla Mao

3. VERDEN

en økonomisk teori som er sammenfatta i «Om de ti viktigste forholda». Her behandler han økonomien som et system med mange motsigelser og problemer, og helt i tråd med kinesisk tenkesett talte han for å skape en harmoni mellom disse forholda, slik at ingen del blei skadelidende. Han kritiserte den russiske tungindustrimodellen for å sulte ut bondemassene: «Hvis du vil ha hesten til å løpe, må du gi den mat.» Han kritiserte den ensidige satsinga på tung industri til skade for lett industri: «Vil du ha tungindustri må du satse på lettindustri.»

Denne økonomiske modellen er svært interessant, den bør sikkert graves fram igjen når en drøfter den tredje verdens problemer i dag. Det er bare ett problem: Den blei aldri satt ut i livet!

d) Mao (3)

Umiddelbart etter å ha fordømt den ensidige satsinga på tungindustri satte Mao igang den mest ensidige og urealistiske satsinga på tungindustrien som noen gang er gjennomført: Det store spranget. Da forlot Kina også politikken med en gradvis kollektivisering av landsbygda. I stedet blei det skapt store kollektive enheter med ett slag: Folkekommunene. De private markedene forsvant. Landsbruksproduksjonen fikk en knekk; resultatet var en av de største hungerskatastrofene i nyere tid. Sjøl forsiktige overslag antyder at langt over 10 millioner mennesker kan ha dødd av sult og underernæring. Dersom marxister ikke er for feige til å oppsummere lærdommene av det store spranget så har vi et skoleeksempel på hvordan det går når politikken ikke tilpasses de objektive forholda, men mer utformes utfra ideologiske behov og subjektive ønsker.

«Spranget» kunne aldri oppsummeres i Maos levetid, statistikken over fiaskoen forble statshemmeligheter i mer enn 20 år. Men kort tid etter at de store feila hadde blitt synlige blei kursen korrigert vesentlig. Fra 1961-66 greip en i stedet tilbake til noe av politikken fra før 1957, samtidig som noen av nyvinningene fra «Spranget» blei opprettholdt i en mer moderat versjon ikke

minst gjaldt det folkekommunene. En del vestlige forskere i tredje verdens problemer mener at den integrasjonen av industri, handel, landbruk og håndverk som folkekommunene representerte har vært blant de mer suksessrike løsningsforsøka i den tredje verden.

Kulturrevolusjonen i Kina (1966-76) med høydepunkt i åra 1966-69 kan

Men i beste fall representerer frikoplinga ei pustepause. Frikoplinga løser i seg sjøl ikke problemet med hvordan en skal øke levestandarden.

knappt kalles noe modell for løsning av den tredje verdens problemer. Tilhengerne anså det som en revolusjon mot byråkratiet, særlig innafor kultur og undervisning. Motstanderne anser det som et stort historisk feilgrep som ødela verdige ressurser i Kina. Men typisk er det at både lønssystem, byråkratenes privilegier og planmodellen i prinsippet var uendra i denne perioden. Perioden med kulturrevolusjonen bør derfor vurderes som et særtilfelle av den epoken som

gikk forut, i hvert fall som økonomisk modell.

e) Kampuchea

Da Røde Khmer tok makta i Kampuchea sto de overfor et par enorme problemer: For det første et land som var bomba til grus av amerikanske bombefly, og for det andre en hovedstad som husa kanskje 3 millioner mennesker og levde av ei amerikansk luftbru. Røde Khmers teoretiske ledere var også sterkt opptatt av den kinesiske kulturrevolusjonen. De satte seg som mål å knuse det gamle økonomiske systemet så fullstendig at det ikke kunne gjenoppstå. Ei tilbakevending til kapitalismen skulle bli enn fysisk umulighet. En skulle ikke inngå slike kompromisser som kineserne hadde gjort, en skulle gå direkte til et høyere kollektivistisk samfunn.

Disse problemene blei forsøkt gjennom en av de mest totale revolusjoner vi kjenner til: Pengesystemet blei avskaffa, det blei skapt en fullstendig sjølbergingsekonomi basert på rasjonering av knappe ressurser, utenrikshandelen blei redusert til et minimum, byene blei tvangsevakuert, alle gamle privilegier blei avskaffa. (I kjølvannet av denne økonomiske politikken fulgte både ter-

Kampuchear revolusjon er en av de mest totale vi kjenner til, skriver Pål Steigan. Det var en desperat kaserneøkonomi. FOTO: KLASSEKAMPEN

3. VERDEN

ror, sjøl om okkupantmakta Vietnam sjølsagt er interessert i å overdrive denne terroren for å skjule sin egen, stagnasjon i det intellektuelle livet og en nokså brutal ensretting av samfunnet.) Kampuchea var frikopling fra imperialismen, slik Samir Amin snakker om.

Kampuchea-modellen var desperat. Det var en kaserne-økonomi. Kunne den ha fungert? Det er mange argumenter mot: Landet hadde ingen industriell basis, landet mangla teknologi, ekspertise og lærekrefter. Kampuchea er et lite land. På tross av et rikt jordbruk og fiske er det knapphet på mange andre ressurser, ikke minst mineraler. Rasjonaliseringsøkonomien var i beste fall en økonomi for eksistensminimum. Det fantes ingen formel for hva det neste skrittet skulle være. Riktignok gikk det rykter om at pengesystemet skulle gjeninnføres. Da jeg besøkte Kampuchea i 1978 sa Pol Pot til vår delagasjon at høyere læresteder skulle skapes og at det var konkrete planer om en viss åpning til utlandet. Det ser ut til at Røde Khmers politikk kan ha hatt en forferdelig høy pris, sjøl om en ikke godtar de fantasitalla som imperialismen opererer med. Det som taler for Kampuchea er at landet faktisk brøyt totalt med den imperialistiske verdensøkonomien. Etter hvert som flere land i den tredje verden kommer i en tilsvarende desperat situasjon kan det bli forsøkt tilsvarende desperate løsninger. Men i beste fall representerer frikoplinga ei pustepause. Frikopling i seg sjøl løser ikke problemet med hvordan en skal øke levestandarden, høyne utdanningsnivået, utvikle moderne teknologi og dermed en basis for et samfunn uten klasseundertrykking.

f) Albania-modellen

Albanias vei er en blanding av klassisk stalinsk økonomi og albansk nasjonalisme. Det er en gjennom-organisert sentralistisk økonomi, med et ubetydelig privat marked, full sentralisering av utenrikshandelen, et klassisk øst-europeisk partebyråkrati. De to periodene med industrireisning har vært gjennomført med tung innsats av henholdsvis russisk og kinesisk hjelp. Kina bygde opp en hel industriell struktur for Al-

bania på et reint solidaritetsgrunnlag. Men samtidig finnes det en sterk albansk nasjonalisme og økonomien er uten tvil bygd på sjølberging. Det er forbudt å stifte gjeld i utlandet og utenlandsk investeringer er også forbudt. Men Albania er ikke helt frikopla. Landet er avhengig av både råvare- og teknologiimport.

Suksessen for albansk økonomi ligger i det som gjerne kalles den ekstensive fasen, altså den grunnleggende industrireisninga, opprettinga av et felles allmennt skolevesen og helsevesen, kollektiviseringa av landbruket.

Problemet ligger i å komme videre. Innovasjonen, eller den teknologiske nyskapninga i Albania er uhyre liten. Det er god grunn til å spørre seg om ikke landbruket lider av de klassiske stalinske problemene med oversentralisering, for store enheter og for lite slingringsmonn til de enkelte bøndene. Et forsøk nylig (1985) på å innskrenke bøndenes eiendomsrett ytterligere førte til nedslaktning og matvarekrise. Myndighetene måtte gjøre retrett.

Sjøl om Albania er lite, er det ganske rikt på ressurser. Det er sjølforsynt med olje og har mer vannkraft enn landet sjøl behøver. Det finnes også rike mineralforekomster. Dette gjør det mulig å leve med stagnasjon i produktiviteten en god stund. Men før eller seinere vil den gamle modellen vise sin udugelighet i den nye situasjonen.

g) Andre modeller

I Nord-Korea fører Kim Il-sung en politikk som er bygd på den såkalte Juchetanken, dvs. sjølberging og nasjonal stolthet. På en del områder har denne politikken utvilsomt vært en suksess. Nord-Korea har oppnådd en god del både innafør produksjon, helsestell og skolevesen. Jeg er nokså sikker på at en del vestlige sosialister ville kunne komme tilbake derfra med stjerner i øynene og fortelle om sosialismens seire, slik det har vært gjort fra Sovjet, Kina eller Albania. Men en trenger ikke være ekspert for å slå fast at Nord-Korea har problemer. Et land som må lage en så massiv og løgnaktig førerkultus som den som drives rundt Kim Il-sung, er et land der sannheten og den kritiske analysen har

dårlige vilkår. Nord-Korea har i perioder spekulert i å ta opplån i utlandet som ikke har vært betalt. Skal ikke moralisere over det, men må konstatere at det som sjølbergingsmodell er heller tvilsomt. Det er også åpenbart at Nord-Korea har de samme problemene som klassisk stalinsk økonomi med å finne ut hva som skal gjøres etter at den ekstensive fasen i økonomien er over. Enkelte vestlige reportasjer i fjor antydde at en del av den synlige velferden i hovedstaden Pyongyang er reint skuebrød og Potemkin-kulisser. Dette har jeg ikke materiale for å ta stilling til.

I Zimbabwe sier Mugabe at han er marxist-leninist og at han er nødt til å føre en politikk med kompromisser med en imperialistisk omverden og et hvitt, kapitalistisk mindretall. Denne politikken har utvilsomt ført til noen suksesser, men fører den til frigjøring fra imperialismen?

I Burkina Faso gjennomføres det et interessant sosialt eksperiment. Landet ligger i den sentrale delen av tidligere Fransk Vest-Afrika. Det het tidligere Øvre Volta, men etter et radikalt officerskupp i 1984 skifta det navn til «De ubestikkelige menneskenes demokratiske republikk» - Burkina Faso. Det blei slått ned på korrupsjon, de svarte limusinene blei solgt, regjeringa avsettes hvert år og må redegjøre for sine private økonomiske forhold på TV. Det legges vekt på å utvikle frivillige kooperativer på landsbygda. Burkina Faso er utvilsomt det mest «kulturrevolusjonære» landet i verden i dag. Det er også et av de fattigste. Er Burkina Faso et lovende eksperiment, eller er det bare en avart av et radikalt militærdiktatur? President Thomas Sankara kom tross alt til makta samtidig som han sørga for å arrestere marxist-leninister.

En annen oberst leder et annet «revolusjonært folkedemokrati» nemlig Muammar Ghadaffi. Bortsett fra alle de amerikanske skrekkehistoriene om han, er Libya et land der folket har fått glede av oljeinntektene i form av gode boliger, skolegang og økt velstand. Det er også et land der makta formelt er svært desentralisert gjennom de lokale «revolusjonskomiteene». Samtidig er det åpenbart at landet i høy grad styres av en

3. VERDEN

mann og at velferden i det alt vesentlige bygger på at store oljeinntekter har vært fordelt på en liten befolkning.

I Nicaragua fører sandinistene en modig kamp mot USAs militære aggresjon. Revolusjonen har utvilsomt støtte i folket, og den står overfor nøyaktig de samme problemene som alle fattige folk som forsøker å frigjøre seg i imperialismens epoke: Hvis du river deg løs, sulter du, hvis du ikke river deg løs blir du integrert i imperialismen på ny.

Jeg har ikke studert Korea, Zimbabwe, Burkina, Libya eller Nicaragua, og heller ikke Cuba, Jugoslavias første år eller Ghana under Nkruma. Når jeg likevel nevner dem, og kunne nevnt fler, er det fordi det i disse eksemplene på godt og ondt må ligge verdifulle erfaringer om de problemene et fattig land står overfor når det skal prøve å løsrive seg fra imperialismen. La oss skrelle av det ideologiske fersket og søke etter felles trekk og særtrekk.

h) Kina og Deng

Det som var situasjonen etter Maos død var at Kinas modell var i krise. Den stali-

Det kineserne nå står ovenfor er å skape et «tredje bølge» samfunn, bygd på en helt ny teknologisk basis. På godt og vondt vil de løsningene Kina velger ha betydning for resten av tredje verden.

niske ekstensive modell hadde utspilt sin rolle, uten at noen turte å si det. Det store spranget hadde vært en katastrofe, og det var forbudt å si det, og dermed også forbudt å trekke lærdommer av det. Kulturrevolusjonen hadde ikke løst noen grunnleggende spørsmål, og slett ikke spørsmålet om hvordan en sosialistisk økonomi skulle utvikles etter den første industrialiseringsfasen. Kina trengte å gjøre opp med en del dogmer, men hvilke og på hvilken måte?

Kina måtte finne en ny balanse i forholdet mellom det å stole på egne krefter og lære av utlandet. Isolasjonismen

hadde spilt fallitt, men hvilken grad av åpenhet var riktig?

Kina trengte å kvitte seg med en del oversentralisering, men hvor langt skulle en gå i motsatt retning?

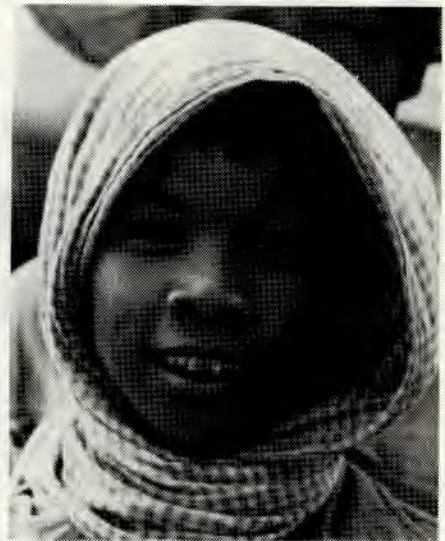
Kinas landbruk måtte fornyes. Utbygginga av bøndene måtte ta slutt. Dette måtte bety en åpning av markeder og tillatelse til en viss grad av privat jordbruk. Men hvor omfattende?

Kina må løse problemet med at 80 prosent er knytta til landbruket i dag og at kanskje bare 5 prosent behøver å være det en gang i framtida. Åssen skulle denne prosessen foregå uten flukt inn til byene, nye klasseskiller, fattigdom, arbeidsløshet osv.?

Kina er fortsatt et av verdens fattigste land, mesteparten av Kinas u-hjelp har faktisk gått til land med større BNP pr. innbygger enn Kina. Målt i BNP pr. innbygger ville Kina havne under nr. 30 sjøl i Afrika, sammen med noen av de aller fattigste landa. I motsetning til dem har Kina avanserte deler i økonomien, en stor industriell basis, en høy grad av mangesidig sjølberging osv. Men landet og menneskene er fortsatt svært fattige. hvordan skal forbannelsen brytes?

Mens Kina har stridd med sitt har en ny teknologisk og vitenskaplig revolusjon fått hele den gamle industrialismen til å knake i sammenføyningene. Kina står dermed ikke bare overfor et problem med å nå opp til industrilandas materielle nivå, men landet skal gjøre det i en verden som blir radikalt forandret. Amerikaneren Alvin Toffler har et viktig poeng når han sier at såvel kapitalismen som sosialismen er « annenbølge-samfunn » som i hovedsak bygger på samme teknologi og står overfor samme typen problemer. Det de nå står overfor er å skape et « tredje-bølge-samfunn », bygd på en helt ny teknologisk basis. Dette er den helt store utfordringa.

Det er lett å kritisere den kinesiske ledelsen for feil de har gjort i de seinere åra. Særlig har de gjort mange ideologiske og teoretiske feil. Men en kan ikke nekte for at de har satt fingeren på noen av de alvorlige problemene som Kina står overfor. Og det er problemer av den typen som er nevnt ovenfor. Det er ennå for tidlig å si om Kina vil klare å løse dis-

Røde Khmers politikk hadde en forferdelig høy pris. Men i en desperat situasjon kan fler land i tredje verden søke tilsvarende utveier.

FOTO: The CALL

se problemene uten å skape enda større problemer underveis. Men det er all grunn til å følge nøye med, for dette er den tredje verdens problemer. På godt og ondt vil de løsningene Kina velger ha betydning også for resten av den tredje verden.

Diskusjon?

Jeg har kasta fram disse tankene og gjort dette forsøket på å gruppere de erfaringene som finnes når det gjelder å finne en strategi for den tredje verden. Skissen er mangelfull og den inneholder opplagt feil. Når jeg likevel våger å gjøre noe så halsbrekkende, er det fordi situasjonen er desperat. Det skjer et massivt folkemord over hele den tredje verden. Imperialismen herjer verre enn noen sinne. Behovet for en revolusjon har aldri vært så stort. Samtidig er de revolusjonære kreftene så frustrerte og forvirra. For å komme videre, må vi være villige til å føre en kritisk diskusjon, vi må rive vekk det ideologiske tåkepratet, og gå til kjerna i problemene. Er det mulig å få noen skapende diskusjon om dette? Kanskje, jeg stiller meg skeptisk avventende. Det synes for meg som om det er mange debatter for tida, men svært lite diskusjon. La oss håpe at skepsisen er ubegrunna denne gangen. ■

3. VERDEN

ISLAMSK REVOLUSJON

3. VERDEN

Islamsk revolusjon er et begrep man støter på stadig oftere i vestlig presse. Vestlige observatører snakker om en gjenfødelse for islam i Midtøsten. De liker ikke dette — det blir vi ikke latt i tvil om.

Av Egil Fossum

Når den islamske republikken Irans soldater angriper er det «Khomeinis horder» som angriper. Når ble det verdslige regime i Iraks soldater omtalt på den måten? Ved en slik formulering blir det islamske regimet med ett fullstendig umenneskeligjort. Når NRK reiser til Asiut i Egypt for å lage reportasje om fundamentalistene der, sitter man igjen med det inntrykket at det er en fare for et islamsk land som Egypt — hvor 90% av folket er muslimer — å islamisere sine institusjoner. Det er ikke farlig for Egypt. Det er farlig for oss. For Vesten.

Det er et problem for en vestlig intellektuell å holde foredrag om islamsk revolusjon. Man møter alltid folk fra Midtøsten som er i eksil og som er bitre motstandere av islamsk revolusjon. Man får høre at ens kunnskaper om islam og islamsk revolusjon ligger langt tilbake å ønske, og det kan være noe i det. Det er ikke lett å forstå disse tingene fra utsiden. Allikevel er det av verdi å starte og drive slike diskusjoner — og kanskje blir man kloke- re på veien.

Uansett — islamsk revolusjon er inne i et oppsving i mange land. Samtidig er det bare gjennomført en islamsk revolusjon — i Iran. Vil den bli fulgt av flere? Trolig, men ikke sikkert. At de islamske revolusjonære vil spille en stor rolle i Midtøsten i årene fremover er det imidlertid neppe tvil om.

Islamsk revolusjon er fryktet av Vesten. Den fryktes også av de vestlig-inspirerte statssystemene i Midtøsten. De fleste regimene der manipulerer med islamske symboler for å forsøke å ta vinden ut av seilene til de muslimske fundamentalistene. Når dette ikke nytter, bruker de voldsapparatet på en måte som ikke kjenner noen grenser. Ingen kan tvile på at motsigelsene er uhyre skarpe — i en formulering: *motsigelsene mellom Vesten og Østen.*

Hva er Islamsk revolusjon?

Hva er så islamsk revolusjon? En politisk definisjon er: *en omveltning av massekarakter, som erstatter nåværende pro-vestlige, eller noe som i den delen av verden er det samme — pro-sovjetiske regimer, med regimer som bygger direkte på islam og som har sitt grunnlag i landets egne nasjonale, kulturelle og religiøse tradisjoner.*

Troende muslimer legger kanskje vekten på andre forhold. Det følger en definisjon av hva som særkjen-

ner den islamske revolusjon i Iran:

«Den islamske revolusjon er den samfunnstilstand hvor 1) alle muslimer i et område blir mobilisert til det punkt hvor deres kollektive vilje og anstrengelse blir uimotståelig og uslåelig; 2) det muslimske samfunn har utviklet et lederskap som er positivt knyttet til islams siviliserende mål, og hverken har noen klasseinteresser eller andre egne interesser; 3) den energien som frigjøres på dette vis er i stand til å restrukturere samfunnet på alle nivå internt, og 4) samfunnsordenen får den selvtilit og evne som skal til for å ha samkvem med den ytre verden på sine egne premisser.» (1)

De samme forfatterne legger også vekt på at de verdien som ledet til den islamske revolusjonen i Iran hadde vært rotfestet i landet i 1400 år, mens den russiske og kinesiske revolusjon bygget på ideer utformet i Europa uten noen tilknytning til russisk og kinesisk historie. De fastslår at det imperialistiske systemet er et integrert verdenssystem, et utbyttersystem som har en global enhet med lokale allierte i alle land. I Iran reiste de seg mot et indre tyranni som var støttet av et globalt tyranni. Imperialismen prøvde å ødelegge deres livsform, ja ødelegge deres samfunn og kolonisere dem permanent gjennom den koloniserende eliten de skapte i landet — sjahens regime. (2)

Lenin hadde ingen vanskelighet med å se den avhengige stillingen til landene i Midtøsten, men han hadde et annet perspektiv på hva som var veien ut av den, og den kampen som ble ført — også mot bolsjevikene i Sentral-Asia, hadde han liten sans for. På Kominterns 2.kongress i Moskva i 1920 sier han, i utkastet til teser om det nasjonale og det koloniale spørsmålet, *at når det gjelder de mer «tilbakeliggende stater og nasjoner» må man være oppmerksom på å bekjempe pan-islamske og tilsvarende tendenser som strever etter å kombinere frigjøringsbevegelsen mot europeisk og amerikansk imperialisme med forsøk på å styrke stillingen til khanene, godseierne og prestene. Utkastet understreker også behovet for å kjempe mot presteskaper og andre innflytelsesrike reaksjonære og middelalderske elementer i de «tilbakeliggende landene».* (3)

Nå er det vanskelig å tenke seg en islamsk revolusjon uten medvirkning av presteskaper. Spørsmålet blir: Må islamsk revolusjon bekjempes? Må presteskaper i en

3. VERDEN

islamsk revolusjon, som eksplisitt retter seg mot imperialismen, bekjempes? Etter min oppfatning — nei! Lenin taler her som Vestens representant og som leder for et regime som med de skarpeste midler selv koloniserer store muslimske folkegrupper.

Islamsk revolusjon trenger kanskje en avgrensning. Det er klart at man kan finne bevegelser som vender seg helt innover mot seg selv, som ikke bekjemper imperialismen, ja som kanskje bekjemper de anti-imperialistiske kreftene. De muslimske fundamentalistene i Gaza har en slik historie. Samtidig er det vel kanskje slik at slike bevegelser går gjennom en lengre modning før de ser hvem deres virkelige fiender er. Nå er fundamentalistene i Gaza på vei til å konfrontere de Israelske okkupantene på en ganske annen måte enn for bare et par år siden. Israelske ledere ser på dette som det mest bekymringsfulle som har skjedd i okkupert Palestina på mange år.

De fleste islamske bevegelser i Midtøsten ser en bekjempelse av imperialismen som selve hovedvilkåret for å gjennomføre sine mål. Dette gjelder de pro-iranske shia-muslimene i Sør-Libanon, Hezbollah. Det gjelder de sunni-muslimske fundamentalistene i Nord-Libanon, Tawhidene. Det gjelder de muslimske brødrene i Syria og Jordan. Det gjelder de fleste fundamentalistiske smågruppene i Egypt, bla. Al Jihad (Hellig krig), som drepte Sadat. Tilsvarende perspektiver finner man i Pakistan, og av gode grunner, i Afghanistan.

Hvis man går tilbake i historien vil man kunne se en parallell mellom dagens kamper og de første kampene mot den vestlige inntrengningen i Midtøsten. Spyddoden i motstanden mot engelskmenn, franskmenn, italienerne var bevegelser som mobiliserte til kamp i islams navn: Abd-el-Kader mot franskmennene i Algerie for 150 år siden; senussiene mot italienerne i Libya; mahdien i Sudan mot engelskmennene. Det vi ser idag bygger på eldre tradisjoner, men i en ny utforming.

Nå strekker det islamske beltet seg over tre verdensdeler og omfatter en fjerdepart av menneskeheten. Det er klart at islamsk revolusjon får en ulik utforming i ulike områder alt etter kulturell bakgrunn og historiske tradisjoner, og selvsagt ut fra at dagens virkelighet ikke er den samme. Det som imidlertid er felles for disse bevegelsene er at de vil legge koranen til grunn for samfunnslivet og statstyret og at de alle hører hjemme i undertrykte nasjoner og folk. Ja kanskje er det slik at jo mer undertrykt, jo større grunnlag er det for islamsk revolusjon.

Islamsk lov

Islam er den siste av de store monoteistiske (en-guds) religionene i Midtøsten, etter jødedommen og kristendommen. Å være muslim — ordet er en avledning av islam — betyr å underkaste seg gud. Islamsk lov — sjaria — er alle lovbestemmelser og regler for livsførsel som står i koranen eller som følger av profeten Muhammeds utsagn og handlinger. Noen vil utvide dette til også å gjelde de fire første kaliffene, analogislutninger mm.,

En nådeløs kamp mot all opposisjon, der tortur og henrettelser hører til dagens orden - er framstillinga av Khomeinis Iran. At alle problem skyldes avvik fra det rette Islam er fundamentalistenes utgangspunkt skriver Egil Fossum.

religiøs måte, å få alle muligheter til å utfolde seg som muslim, ikke dyrke verdslige ledere, men gud. Viktige bestemmelser, som tolkes ulikt forskjellige steder, er synet på kvinnen. Hennes plass er primært i hjemmet som hustru og mor, hvilket ikke avgjørende har hindret kvinner i mange land å gå ut i arbeidslivet. I forskjellige former må hun tildekkes, og denne tildekkingen henger bla. sammen med synet på kvinnen som fristerinne. I mange land er det adskillelse mellom kjønnene. Mye fremme er også alkoholforbudet og straffebestemmelsene.

Islamsk revolusjon innebærer innføring av islamsk lov som selve loven for samfunnet og staten. Utgangspunktet for dette kravet fra fundamentalistenes side er den oppfatningen at *alle dagens problemer skyldes avvik fra sjaria, fra det rette islam, at islamsk lov ikke gjelder uavkortet.*

Guds lov skal gjelde uforanderlig. Alle skal fremsi trosbekjennelsen, be fem ganger om dagen, faste under Ramadan, gi almisser, og hvis mulig, reise på pilgrimsferd til de hellige stedene. Den som er mot guds lov er for tyranni. Tyranni i denne betydningen betyr innskrenkning i mulighetene for å dyrke gud. Lederne i Midtøsten er følgelig tyranner. De islamske revolusjonære fundamentalistene hevder at det ikke er nødvendig med flere partier — sannheten er *en*. Straffene er guds lov og kan ikke avskaffes med henvisning til menneskerettighetene. Det vil være å sette mennesket høyere enn gud. Derimot kan disse bestemmelsene godt anvendes i begrenset grad

3. VERDEN

men fundamentalistene har en restriktiv fortolkning. For fundamentalistene er det helt sentralt å leve på en ut fra den overveielser at samfunnet fortsatt er ufullkomment slik at fattige folk er tvunget til å bryte guds lov ved å stjele.

Det sier seg selv at disse synspunktene lett kommer i konflikt med dagens regimer i midtøsten. Hele statssystemet er basert på et vestlig, verdslig, grunnlag. De fleste fundamentalistene, men ikke alle, ikke de som preker tilbaketrekking, er glødende opptatt av å konfrontere imperialismen og dagens makthavere for å ødelegge dem. De er glødene opptatt av dagens forhold. Mange går rundt blant folket og hjelper dem. De trosser myndighetene. Ja de søker konfrontasjon. De hater alle Vestens frambringelser — kapitalismen, kommunismen og sionismen. Mange av dem ser på seg selv som et tredje alternativ, en ny vei, en tredje vei, for den tredje verden. *Hverken kapitalisme eller kommunisme.*

Islam har gått gjennom en komplisert historie siden den begynte å forfalle i middelalderen — en historie med tilbaketrekking eller tilpassing — og nå med konfrontasjon. Muhammed Hussein Fadlallah, den åndelige leder for shia muslimene i Libanon, sier at den i tiden hvor islam lå nede ble den bare til en religion. Islam var bare et personlig anliggende med meditasjon og bønn — fjernt fra livets virkelige problemer. Folk fjernet seg fra livets virkelige utfordringer og ble sneversynte. Dette tillot imperialismen å influere mange aspekter ved deres tenkning, følelse og handling. Da muslimene ble mere politisk bevisste og forsøkte å kvitte seg med imperialismen som undertrykte dem, så var islam fremmed for lederne i denne bevegelsen. Folket tok opp i seg verdslige tendenser som fremhevet revolusjon i en ikke-islamisk sammenheng. Så sier han: «Men de muslimske intellektuelle pionerene forstod islam på en ny måte. Islam for dem omfattet alle aspekter ved livet. De arbeidet for å forandre islam til en intellektuell og politisk bevegelse som tilpasset revolusjonen til islamske begreper og fremmet revolusjonen gjennom disse. *Dette tillot muslimene å fri seg fra den dualistiske væremåten; det å ha en religiøs tilknytning til islam og en politisk tilknytning til en annen ideologi.*» og videre: «Denne ånden begynte å spre seg ... Den plasserte islam i forgrunnen i viktige verdensbegivenheter, og ga en levende demonstrasjon av sin evne både til å være en avgjørende politisk kraft mot imperialismen og reaksjonær politikk, og planlegge livet innen staten (Iran, min tilføyelse) ved å gi lover på en måte som knytter den til bevegelser i retning av fremskritt og menneskelig utvikling.» (4)

Fundamentalistene i Egypt

Egypt er et land hvor fundamentalistisk islam har lange tradisjoner. Stadig leser vi om sammenstøt mellom opprørspolitiet og fundamentalistiske grupper. Ja deler av opprørspolitiet har selv gjort opprør hvor islam har spilt

en viss rolle. Disse ulike gruppene er kanskje ikke så store — som organisasjoner. Et tall på rundt 10000 blir ofte nevnt. De er fryktet av makthaverne og Vesten, ikke minst fordi man antar at de har et svært unyttet potensiale i massene, blant annet i storbyens slumstrøk. Ja fundamentalismen i Egypt er i øyeblikket først og fremst et byfenomen, og ikke få av lederne deres er utdannede folk som bor i disse strøkene. Deres potensiale henger sammen med massenes elendighet, at de er kastet inn i storbylivet uten den støtte som det tradisjonelle samfunnet kunne tilby, og det faktum at ingen av de politiske retningene som har dominert i Egypt har klart å gjøre livet deres så svært mye mer levelig. Dette gjelder både liberalismen, arabisk sosialisme og dagens «åpne dørs» politikk. Ingen av disse retningene har klart å gi massene et godt liv basert på deres egenart. Fra et synspunkt kan kanskje fundamentalistisk Islam betraktes som uttrykk for et raseri mot det systemet som ikke klarer å gi dem et menneskeverdig liv, og mot hele den vestlige kulturelle, økonomiske og politiske aggresjonen.

Fundamentalistisk islam har vært en viktig politisk faktor i Egypt like siden Hassan al-Banna startet de Muslimske Brødrene i 1928. Gang på gang har fundamentalistene vært i blodige konfrontasjoner med statsmakta. Gang på gang har lederne deres måttet gå til galgen — i 1954, i 1965, i 1974, i 1977 og i 1981.

De ulike fundamentalistiske retningene ser ut til å dele et grunnpremiss, *nemlig at Egypt lever i uvitenhetens æra*. Dette henspiller på Muhammeds oppfatning av Arabia før islam. I kristendommens språkbruk blir dette nærmest å si at Egypt er et hedensk land. Noen legger vekt på at hele samfunnet er det. Andre vil unnta massene og si at de er muslimske, men blir hindret i å dyrke sin gud fullt ut fordi de lever under tyranni. Noen fokuserer på statens ledere — på farao.

Jihad (Hellig krig) — gruppa som drepte Sadat, rettet slaget mot statens leder, mot presidenten. Denne gruppa kritiserte forgjengerne sine fordi de ikke hadde stillt maktproblemet klart og skarpt nok. De kritiserte dem som gikk inn for selvforbedring og som ville trekke seg tilbake fra samfunnet under de nåværende forholdene. De kritiserte dem som trodde det var nok å preke — å omvende folk på den måten. De kritiserte dem som ville danne politiske partier og delta i den politiske prosessen, for hvordan kunne man oppnå virkelige forandringer når de når som helst kunne forbyes, fengsles, tortureres og henges? De kritiserte studentbevegelsen som aldri kom utenfor universitetene, og de kritiserte dem som ville ta makten gjennom å infiltrere statsapparatet.

Al-Jihad drepte farao — Sadat. De trodde massene ville reise seg, men bortsett fra en mindre oppstand i Asiat, skjedde det lite. Lederne måtte vandre til galgen. Det er kanskje ikke så rart at de ikke fikk følge. Et særkjenne ved Egypt — som skiller det fra Iran — er at mesteparten av presteskapet — ulema — slutter opp om statsapparatet. De er statsansatte. De er avhengig av staten. De

3. VERDEN

Den islamske republikken er uttalt anti-imperialistisk, og Khomeini hevder at ingen klasse skal herske over en annen, og har klar massestøtte.

spiller på lag med staten. Når fundamentalister henges, er den religiøse lederen, storsjeiken ved Al-Azhar, som i siste omgang gir tillatelsen. Staten på sin siden henvender seg til de religiøse lederne for å få støtte. President Nasser som var en bitter fiende av de Muslimske Brødrene, men som personlig var troende, henvendte seg stadig til de religiøse lederne for å få dem til å uttale seg til fordel for hans politikk.

Fundamentalistene har gjort det klart at de mener imamene - bønnelederne — er korrupte. Problemet for fundamentalistene er at massene fremdeles følger imamene. Så i Egypt står det slik at enten må de islamske revolusjonære få større deler av ulema med seg, eller rive massene løs fra deres innflytelse. Dette er en vanskelig og langvarig oppgave i et land som Egypt, som har hatt en sentralistisk stat med religiøs legitimering i 6000 år.

Kulturellt og religiøst står Egypt og Iran langt fra hverandre. Egypt er arabisk, Iran er persisk. Egypt er sunni, og Iran er shia. Allikevel gjorde den islamske revolusjonen i Iran sterkt inntrykk på mange i Egypt. Den var en inspirasjon. Og president Sadat gjorde ikke noe taktisk klokt trekk da han ga sjahen politisk asyl i Egypt.

Den islamske republikken i Iran

Det er ikke alltid så lett å vite nøyaktig hva de islamske revolusjonære vil gjøre når de får makten, bortsett fra å styrke religionens stilling. Nå finnes det ett eksempel, den islamske revolusjonen i Iran. Utgangspunktet for statstyret er at gud er lovgiveren. *Det er statens oppgave å passe på at guds lov blir satt ut i livet.* Parlamentet har egentlig ingen lovgivende makt i teorien ettersom den tilhører gud og er gitt en gang for alle. Parlamentets bestemmelser kan høyst være avledninger fra sjaria — tilpasset de konkrete forhold. Et religiøst råd er overordnet parlamentet og kontrollerer om vedtakene er i overensstemmelse med sjaria. Det finnes en innskrenkning: på privatrettens område har jøder, kristne og

zoroastre rett til et eget lovverk. Baggrunnen er den spesielle stillingen de kristne og jødene har i koranen — de er «people of the book». En slik særstilling gjelder ikke andre, f.eks. bahaiene. Det har heller ikke gjort det lettere for bahaiene at mye av virksomheten deres organiseres fra staten Israels område.

Khomeini sier at ingen klasse skal herske over de andre klassene. Allikevel er privateiendommen hellig. Dette er fastslått i Koranen. Privat eiendom som er erhvervet på legalt vis, kan ikke eksproprieres. Det fins mange eksempler på at gods som ble ekspropriert under revolusjonen er levert tilbake fordi eiernes opprinnelige rett ikke kunne bestrides. Nå er det stor strid rundt dette spørsmålet. Noen mener å ha dekning for at eiendomsretten kan innskrenkes betydelig bare den ikke blir opphevet. Andre vil at den skal gjelde mer uavkortet. Khomeini tilhører et antatt venstre i dette spørsmålet.

Den islamske republikken er uttalt antiimperialistisk. Den retter seg både mot USA og Sovjet, ja mot alt som oppfattes som «Vesten», og selvsagt mot sionismen. Når de pro-iranske shia-muslimene i Sør-Libanon sier at de ikke vil stoppe før de kommer til Jerusalem, så er det uttrykk for motstanden mot sionismen.

Khomeinis regime har ødelagt aristokratiet og kompradorborgerskapet — de kretsene som var økonomisk og politisk nærmest knyttet til Vesten. De vestliggjorte middelklassene er fratatt sin politiske makt, men lever fortsatt ganske godt — og beskyttet — så sant de ikke konspirerer mot den islamske republikken. En viktig del av maktgrunnlaget til den islamske republikken er basarkjøpmennene — selve innbegrepet av nasjonal kapital — handelskapital. Mange religiøse ledere kommer fra dette sjiktet, samt fra småborgerskapet i by og på land.

Ser man bort fra de religiøse formene, er det neppe noen stor feil å omtale Iran som *en spesiell variant av borgerskapet ved statsmakta — det nasjonale borgerskapet*. Den økonomiske politikken har mange likhetstrekk med Nassers politikk i Egypt for 30 år siden. En forskjell er at i Iran er det prestene som er kommet inn i maktstilling — i Egypt var det de unge offiserene. Alle regimer av denne typen — basert på et nasjonalt oppsving i konfrontasjon med imperialismen, ser ut til å foreta mye av det samme — det ligger i situasjonen: nasjonalisere utenlandsk eiendom, ekspropriere eiendommene til statens fiender, la staten kontrollere banker, finans, storindustri og utenrikshandelen. De må gi massene noe — foreta en viss utjevning, øke massenes levestandard. Og endelig gi den nye staten en ny legitimitet: hos Nasser arabisk nasjonalisme, hos Khomeini islamsk revolusjon.

Spørsmålet er hva som kommer etterpå. Alle de nasjonale revolusjonene i den tredje verden har før eller senere begynt å lute mot den ene eller den andre supermakta av økonomiske grunner. Iran er idag et uavhengig land i politisk forstand ettersom det står i motsetning til begge supermaktene og fører sin egen politikk ut fra landets

President Nasser bidro til å gjenopprette egypternes sjølfølelse gjennom å styrte det dekadente kongedømmet. På bildet studeres koranen i Kairo. FOTO: KLASSEKAMPEN

behov.

Samtidig er denne uavhengigheten basert på en slags kapitalistisk økonomi som følger kapitalismens lover og er integrert i verdensmarkedet. Dette skaper et usikkert grunnlag for en mer varig uavhengighet. Kan man tenke seg en vei bort fra kapitalismen under et islamsk regime?

Marxistene og de nasjonale revolusjonene

Marxistene har lenge støttet nasjonale revolusjoner, men disse nasjonale revolusjonene har ofte vært av en spesiell type hvor kommunistene står i ledelsen og ikke borgerskapet. Borgerskapet har deltatt som en del av den nasjonale fronten, men det er ikke deres perspektiver som har dominert. Dette er Maos, Stalins og Lenins modell. Idag er en slik type nasjonal revolusjon helt utenkelig i Midtøsten. Vi blir stilt overfor en annen type nasjonale revolusjoner — som er nasjonale, virkelig nasjonale, men som samtidig ser det som en spesiell viktig oppgave å bekjempe kommunistene.

Det finnes to grunner slik jeg ser det, til å støtte slike revolusjoner i dag:

1. En *pragmatisk* grunn — disse revolusjonene er de eneste som i overskuelig fremtid vil ha kraft til å påføre imperialismen svære nederlag i regionen.

2. En *prinsipiell* grunn — folk må få lov til å gjøre opprør på den måten som er mest i pakt med områdets egne forutsetninger og folkets nasjonale og kulturelle bakgrunn.

Det er betydningsfullt at folket reiser seg, krever uav-

Yasser Arafat og Khomeini utveksler briderlig kyss og understreker mangfoldet i det islamske beltet ut fra særegne kulturer og historie. FOTO: NTB

hengighet, ja krever verdighet og har tro på sitt eget. Ettersom slike revolusjoner retter seg mot vår makt, mot Vesten, er det lite hensiktsmessig å heve pekefingeren. Noen vil sikkert hevde at dette er en relativisme som har lite med marxismen å gjøre!

Mange hevder at tanker som dette kan man støte på i norsk kristendom — verdighet, det religiøses forrang, nasjonal egenart osv. Det er nok noe i det, men likheten er overfladisk. Enhver form for nasjonal kamp, reising, innebærer å *rendyrke sitt eget* — ja en dyrkelse, kanskje, av det særegne. Men dette er en nødvendig betingelse for en frigjøring. Kan man tenke seg en nasjonalrevolusjon uten dette? En slik selvhevdelse om man vil, har imidlertid en helt annen funksjon i et imperialistisk undertrykkerland enn i et undertrykt land. I et undertrykkerland skaper det sjåvinisme og grunnlag for aggresjon. I et undertrykt land skaper det selvtilitt, mot til å kjempe. Norsk kristendom under imperialismen har vært et solid grunnlag for norsk sjåvinisme, et grunnlag for nedvurdering av andre folk og nasjoner: «hedningene», de «usiviliserte» nasjonene.

President Nasser i Egypt bidro til å gjenopprette egypternes nasjonalfølelse og verdighet gjennom å styrte det dekadente kongedømmet og nasjonalisere Suez-kanalen. Egypterne tok sin skjebne i sine hender, men Nasser tok den ut av hendene deres.

Khomeini ledet de iranske massene i å ta makten i sitt eget land og gjenopprette sin verdighet, og massene er langt dypere inne i prosessen enn egypterne var under Nasser. Khomeini har i dag den fordel at islam ikke er forsøkt. Så mye annet er forsøkt i regionen. Intet har løst folkets problemer. Slik sett får islam sin historiske sjanse, men regimet må innfri forventningene. I enhver revolusjon står *brødet* sentralt. Klarer ikke den islamske revolusjonen å gi massene brød — vil den islamske republikken kunne bli en ny undertrykkende form. ■

Noter;

1. Kalim Siddiqi: *The Islamic Revolution — Achievements, obstacles, Goals*. London 1980.s. 19.(redaksjonens oversettelse)

2. Do. s. 10-11.

3. Lenin on the National and Colonial Questions. *Peking 1970. s 26-27*

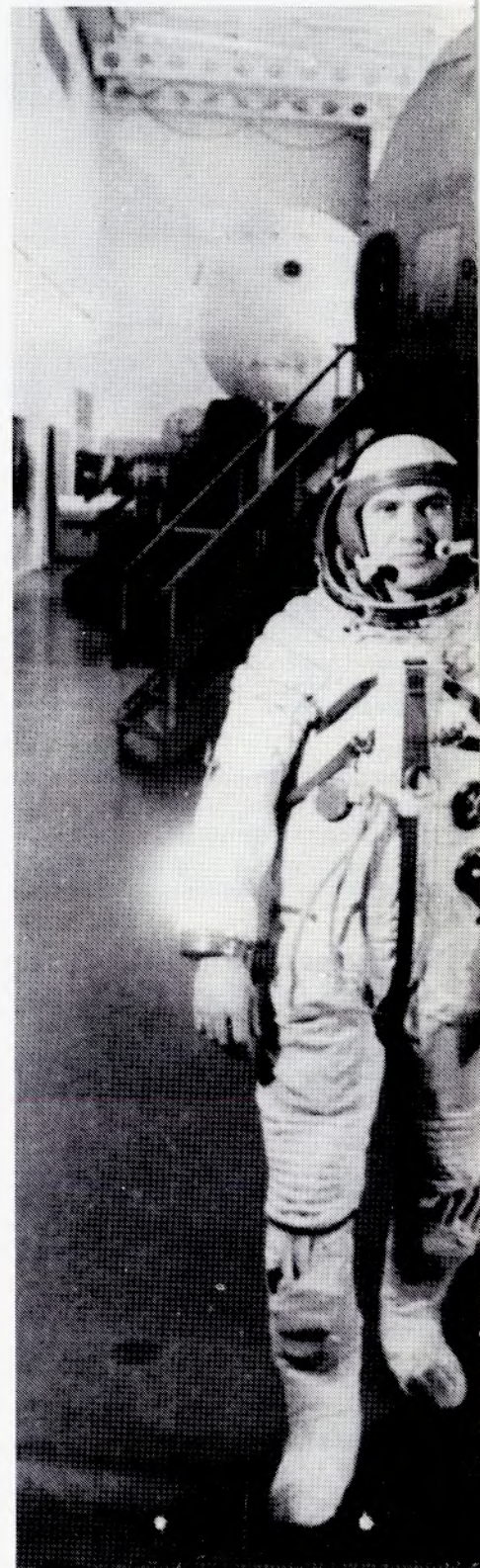
4. *Journal of Palestine Studies*. Vol. XVI, no, 2, 1987, s. 8-9.

SOVJET

GLASNOZT

Av Eivind Stø

De politisk og økonomisk endringene som skjer i Sovjet har til oppgave å opprettholde Sovjets posisjon om supermakt. Foreløpig har ikke endringene vært særlig store, dels på grunn av de problemer i økonomien, men Sovjet har i dag en leder som har satsa sitt politiske liv på å lykkes. Det forutsetter at Gorbatsjov knytter de økonomiske reformene sammen med de økonomiske.

Siden Bresjnev døde i 1982 har det skjedd en interessant utvikling i Sovjet. I de første åra var interessen størst hos de profesjonelle kremlologene. Utpeking av gamle og sjuke partiledere ga næring til stadig nye spekulasjoner om hvem som skal ta over neste gang.

Etterhvert har interessen også blitt større blant vestlige politikere av ulik parti-tilknytning og blant bedriftsledere som ønsker å tjene penger. Det som slår en er at vi er i ferd med å få en Gorbatsjov-begeistring innen det politiske og økonomiske lederskap i Vest-Europa. Det er ikke bare politikere av typen Finn Gustavsen og Reiulf Steen som deltar i denne hyllesten. Den er heller ikke forbeholdt sosialdemokrater, også Helmut Kohl i Vest-Tyskland og Maggie Thatcher i Storbritania deltar i dette koret.

Denne artikkelens hovedhensikt er å diskutere *hva* som egentlig skjer i Sovjet, og *hvordan* vi som kommunister skal vurdere de endringene som finner sted. Vi vil ikke være så opptatt av *hvem* som er partisekretær, sjøl om Gorbatsjovs personlige betydning for den politiske og økonomiske utvikling i Sovjet ikke må undervurderes. Når vi i artikkelen kommer til å bruke *Gorbatsjovs politikk* som en tilbakevendende frase, så refererer dette først og fremst til ei politisk linje og ikke til person.

Jeg tror det er to feil vi som kommunister kan gjøre når vi vurderer utviklingen i Sovjet. Den ene er å late som om ingenting fundamentalt har endret seg og holde fast ved at Sovjet er et diktatur av Hitler-typen. Den andre er å ta alt som sies fra Moskva for god fisk og forveksle økonomiske planer og politiske slagord med det virkelige livet.

Det er grunn til å hevde at det dreier seg om langt mer enn kosmetiske endringer av det sovjetiske samfunnet. På den andre siden har ingen av reformene foreløpig endret Sovjets grunnleggende karakter.

Sovjet har fått en sjarmerende politisk leder som kan løfte begge armene samtidig og som kan delta i en politisk holmgang med det vestlige pressekorps. Dermed er kontrastene til de siste sovjetiske lederne og den nåværende amerikanske ganske stor. Men det er ikke grunn nok for kommunister til å delta i hyllesten av en stat som undertrykker arbeiderklassen og folket, og som okkuperer og kriger i Afghanistan.

La oss holde fast ved disse poengene, og ikke la de overskygge leitingen etter fakta, og ikke la de styre alle de vurderingen vi måtte gjøre av hva som i dag skjer i Sovjet.

Bakgrunnen for den politiske og økonomiske utvikling.

Bakgrunnen for de politiske og økonomiske endringene i dagens Sovjet er det dramatiske fallet i økonomisk vekst som har funnet sted de siste årene.

Veksten har f.eks. sunket fra 6-7% i 1960-åra til langt under halvparten på 80-tallet. Det er denne utviklingen

SOVJET

Åsmund Egge diskuterer i Materialisten nr. 1.86, og hvor han stiller spørsmålsteget ved påstanden om at Sovjet er ei supermakt i framgang.

For Sovjet sjøl er det mest interessante dokumentet i denne forbindelsen den såkalte *Novosibirsk-rapporten* fra 1983. Da la «Instituttet for økonomi, organisasjon og industriproduksjon» fram en rapport som satte et kritisk søkelys på utviklingen av sovjetisk økonomi. Dette instituttet er lokalisert til Novosibirsk, derav navnet på rapporten. Rapporten ble laget og offentliggjort til vestlige pressefolk mens Andropov var førstesekretær i kommunistpartiet. Det er vel verd å merke seg dette. Andropov var på mange måter Gorbatsjovs forløper. Det var han som startet kampoanjen mot korrupsjon og alkoholisme. Tsjernenko, som fulgte etter Andropov, er mer å betrakte som Bresjnevs siste krampetrekninger.

Novosibirsk-rapporten ble offentliggjort av krefter som ønsket en omlegging av sovjetisk økonomi og politikk. Legg merke til at det ikke dreier seg om tradisjonelle opposisjonelle eller undergrunnsliteratur, men om krefter som er vel forankret i det sovjetiske parti og byråkrati.

Novosibirsk-rapporten hevder at alle tall viser at det er store problem i sovjetisk økonomi. Veksten har minnet, først og fremst som resultat av *lav produktivitet*. Denne tendensen har egentlig vært klar lenge, hevder forskerne, og kan i alle fall spores tilbake til midten av 70-tallet.

Problemet henger sammen med at Sovjet ikke har maktet overgangen fra *ekstensiv* til *intensiv vekst*. Kort sagt går denne forskjellen ut på at ved ekstensiv vekst økes produksjonen ved at flere ressurser brukes; folk, maskiner og råvarer. Ved intensiv vekst øker produksjonen ved at ressursene utnyttes mer rasjonelt; effektiviteten og produktiviteten økes.

Novosibirsk-rapporten tar utgangspunkt i en kjent motsigelse; mellom produktivkrefter og produksjonsforhold. Her hevdes det at produktivkraften lenge har utviklet seg positivt i Sovjet, men at produksjonsforholda ikke har fulgt etter. Økonomien er styrt og organisert etter de samme prinsippene som gjaldt før krigen, med en del symbolske endringer.

Med dette som utgangspunkt tar forskerne til orde for en del mer eller mindre drastiske endringer i sovjetisk økonomi og politikk:

- økt desentralisering
- større satsning på markedsøkonomiske løsninger
- politisk demokratisering

Legg merke til at det ikke utelukkende dreier seg om økonomiske reformforslag.

En rekke av de sentrale personene bak Novosibirsk-rapporten er under Gorbatsjov trukket inn i økonomiske og politiske maktposisjoner. Lederen ved instituttet i Novosibirsk var A.G.Agenbegjan, som i dag er Gorbatsjovs økonomiske rådgiver.

Det spørsmålet som står på dagsorden er å snu utvik-

lingen av sovjetisk økonomi. Ut fra de faktas som er lagt på bordet er ei slik målsetning forståelig. Uten kvalitative endringer av en viss størrelse vil Sovjet tape i den økonomiske konkurransen med USA. Et slikt nederlag vil i neste omgang få både politiske og militære konsekvenser.

Hva har skjedd, hvor langt har reformene kommet?

Det er ikke så helt enkelt å svare på spørsmålet ovenfor. Foreløpig har programmerklæringene, visjonene og planene forholdsvis liten forankring i den økonomiske og politiske virkelighet. Men det er like klart at bordet fanger.

Det går i alle fall an å peke på følgende endringer:

- kamp mot korrupsjon i parti og byråkrati
- kampanje for styrking av disiplinen i arbeidslivet og kamp mot alkoholisme (to sider av samme sak)
- frigivning av politiske kjendiser
- tendenser til demokratisering og større åpenhet om økonomiske og politiske spørsmål. *Glasnost*
- utrenskning av Bresjnevtilhengere og andre rivaler fra sentrale maktposisjoner; Romanov, Grisjin...
- nye utenrikspolitiske signaler når det gjelder atom nedrustning; mellomdistanseraketter og SDI.
- tendenser til økonomiske reformer, og *planer* om slike reformer

Når de økonomiske reformene er satt opp sist i oversikten skyldes dette at det er noe usikkert hvor langt de foreløpig har utviklet seg, jeg kommer tilbake til dette spørsmålet nedenfor.

Det er først og fremst *glasnost* som har ført til et nytt klima i viktige deler av det politiske liv i Sovjet. Dette er endringer som i seg sjøl utgjør en egen politisk kraft, og som det ikke er lett for noen å snu tendensen på.

Det er videre *glasnost* som i første rekke har ført til at skepsisen til Sovjet i store miljøer på venstresida, ikke bare i Europa, er avtakende. *Glasnost* er også på mange måter utgangspunktet for flirtingen med Thatcher og Kolh. Men her spiller nok utsiktene til økonomiske gevinster, fra alle parter side inn i bildet.

Det spørsmålet som nok lurer i manges bakhoder kan formuleres på følgende vis: *Er glasnost bare spill for galleriet?* Etter min mening er det ikke det. Endel brysomme kjendiser er satt fri, kanskje først og fremst for å berolige den internasjonale opinionen og for å sikre leveringsavtaler med vesten.

Men ellers oppfatter jeg det slik at en politisk demokratisering er en av forutsetningene for å styrke økonomien, og at dette er en av hovedtesene i Novosibirsk-rapporten. Mer kontroll, kampanjer for styrking av arbeidsdisiplinen virker ikke stimulerende verker på bedriftsledelsen eller på arbeiderne. For å kunne nyttiggjøre seg den viktigste produktivkrafta, mennesket, er det ikke nok med bare økonomiske reformer.

Dette er en forståelse som er i ferd med å bre seg i den

SOVJET

nye toppledelsen i Kreml. Det er ikke gitt at byråkrattborgerskapet er nødt til alltid å regjere med fascistiske metoder. Som i vesten er de interessert i at arbeidsfolk får en *følelse* av å være med å bestemme utviklingen i samfunnet. Sjøl om en i virkeligheten har liten reell innflytelse.

Dette er bakgrunnen for forslaget om flere kandidater til de ulike valgene som Gorbatsjov har lansert. Det bør her kanskje understrekes at det ikke foreligger noe konkret forslag om flere kandidater, det var mer tale om en prinsipiell programerklæring fra førstesekretærens side. Og for ikke å bli misforstått: det foreligger ingen planer om noe flerpartisystem i Sovjet.

Vi bør likevel ikke bare blåse av de politiske endringene som tross alt finner sted. De er reelle nok, og grunnlag for å stille spørsmålsteget om Sovjet er på veg bort fra å være et diktatur av Hitler-typen.

Så langt kan en faktisk si at de politiske programerklæringene og visjonene i sterkere grad har blitt fulgt opp i praksis enn de varslede økonomiske reformene.

For ikke å bli misforstått, og for ikke å starte en ny unødvendig debatt, la meg presisere følgende: Sovjet vil fortsatt være en sosialimperialistisk supermakt, og en trussel mot verdensfreden sjøl om den indre undertrykkinga minker. Alle onde og gode krefter i internasjonal politikk henger ikke nødvendigvis sammen.

De økonomiske reformene — Kosygin nok en gang?

Hvilke tendenser til økonomiske tendenser finner vi i dagens Sovjet? For det første har vi mange *planer* om nye økonomiske reformer, og mange taler om behovet for effektivisering og desentralisering av det økonomiske liv. Men de lovendringene som har funnet sted om økonomisk virksomhet i Sovjet, går ikke spesielt langt.

Et noe større ansvar er lagt på de enkelte konsern- og bedriftslederne. Dette har ført til kjente resultater: lønnsforskjeller, arbeidsløshet og til og med konkurser. Men foreløpig dreier det seg mye om økonomiske *eksperiment*er. Et av disse går ut på å desentralisere *utenriks-handelen*. En rekke bedrifter har fått tillatelse til å forhandle direkte om eksport; dette gjelder bla. de kjente Togliatti-bedriftene.

På mange måter likner situasjonen på den som Kosygin skapte i 1965. Også da var det tale om økonomiske reformer, mange planer så dagens lys og en rekke eksperimenter ble satt ut i livet. Men innen 1970 var reformperioden over, og de samlede endringene ble ganske små.

Det er tegn som tyder på at Gorbatsjov vil gå noe lenger, men foreløpig får vi nøye oss med å konstatere at det har blitt med planer og programtaler.

Det bør kanskje også føyes til at det ikke har kommet

Kampen mot korrupsjon og styrking av disiplinen i arbeidslivet er to områder der det har kommet reelle endringer. Ellers er det foreløpig mye programerklæringer og mediaframstøt fra Gorbatsjov og kone.

FOTO: NTB

SOVJET

noen signaler som tyder på at målsetningen er *dramatiske endringer* i sovjetisk økonomi. En vil i sterkere grad ta i bruk markeds-økonomiske løsninger, men noe vestlig kapitalistisk modell er det ikke på tale å innføre. En finner ikke slike tilhengere selv blant de sterkeste kritikerne av Bresjnevperioden.

Det ser mer ut til at det er en ungarsk modell som er målet. *En byråkrat-kapitalisme med elementer av markedsøkonomi og desentralisering.*

Vil Gorbatsjov lykkes?

Dette er på mange måter et spørsmål om hvilke motstandere som finnes i stat og parti, samt hvilke allierte han har. Foreløpig ser det ut til at den nye ledelsen i Kreml har ganske sterk støtte blant viktige maktgrupper i Sovjet.

Det sosiale grunnlaget for den endringsprosessen som er i gang finnes blant den teknisk/økonomiske intelligensiaen, det er her misnøyen med det byråkratiske styringssystemet er størst. Dette er en gruppe/klasse som har økt enormt i antall og politisk innflytelse de siste 20 åra.

Andre viktige støttespillere er den militære elite og foreløpig også bedrifts- og konsernlederne, men begge disse gruppene er nok mer ustabile allierte. De militære skjønner at økonomien må styrkes for at Sovjet skal kunne følge USAs tempo i opprustningen.

Bedriftslederne vil styrke sin økonomiske og politiske makt gjennom eventuell økonomiske reformer, idag fungerer byråkratiet som en tvangstrøye på dem. På den andre siden vil den nye økonomiske politikken stille nye krav til ledelsen av sovjetisk industri på alle plan. Det er ikke lenger bare tale om kvantitative mål på produksjonen, Gorbatsjov har framfor alt understreket kravet om *kvalitet* i industriproduksjonen. Dersom målene ikke blir oppfylt, vil bedriftsledernes posisjon være truet.

Både den militære og økonomiske elite kjenner godt til problemene i sovjetisk økonomi. De ønsker å styrke Sovjet, og derfor støtter de opp om Gorbatsjov. Men støtten er avhengig av at det forholdsvis raskt blir oppnådd synlige resultater.

Gorbatsjov har brukt den støtten han har fått fra viktige grupper til å konsolidere sin posisjon i de viktigste maktsentra i stat, og først og fremst parti. Godt hjulpet av alderdom/død og korrupsjonsskandaler har han fjernet de fleste av Bresjnevs tilhengere fra politbyrået og partiets sekretariat.

Som tabellen nedenfor viser er det i løpet av de to siste åra skiftet ut heile 8 av 11 medlemmer i politbyrået. Blant de tre «overlevende» er da også Gorbatsjov sjøl. De to andre er Gromyko, som er utnevnt til president og ingen politisk venn av Bresjnev, samt Bresjnev-tilhengeren Stjerbitskij fra Ukraina. Også han sitter temmelig utrykt og kan godt være fjernet innen dette nummeret av Røde Fane når fram til leserne.

	Antall medlemmer	Utskiftet to siste åra
Politbyråets faste medlemmer	11	8
Politbyråets varamedlemmer	8	6
Partisekretariatet	12	10
Sentralkomiteen	307	132

Som en ser ovenfor har utskiftningene vært langt større i politbyrået og partisekretariatet enn i sentralkomiteen. Det er da også i sentralkomiteen at motstanden mot Gorbatsjov er sterkest. Det var kanskje ikke for ingenting at Gorbatsjov på det siste sentralkommitemøtet i januar truet med å trekke seg dersom hans politiske linje ikke fikk oppslutning.

Mitt standpunkt er at Gorbatsjov sitter forholdsvis trygt som førstesekretær i Moskva og at mulighetene absolutt er til stede for at han skal lykkes i sin reformprosess.

Det er kanskje noe drastisk å kjøre fram en slik påstand i et tidsskrift som har over en måneds trykkingstid. Men jeg kan ikke se at den nåværende ledelsen i Kreml har noen seriøse utfordrere og den økonomiske utviklingen i 1986 og de første månedene i 1987 virker tilfredsstillende. Jeg vil derfor bli høyst overrasket dersom Gorbatsjov blir avløst før utgangen av året, slik en del kommentatorer har spådd.

Betyr dette at det ikke er noen større motstand mot reformprosessen? På ingen måte. Jeg har akkurat pekt på at det finnes en viss motstand i sentralkomiteen. Dette reflekterer nok at det er stor uro innen det byråkratiske mellomsjikt i både stat og parti. Dette er et sjikt som vil kunne miste sine privilegier dersom Gorbatsjov lykkes, — og privilegier gir en ikke opp frivillig.

Nomenklaturen står på mange måter i et dilemma. Den eneste måten en kan opprettholde sin politiske og økonomiske makt på, er ved å gi avkall på denne makten. Er det grunn til å tro at store grupper innenfor den herskende klasse i Sovjet vil godta en slik prosess?

Videre har kampen mot korrupsjon i sterk grad vært ført i de asiatiske republikkene, og først og fremst i Kasakhstan og Georgia. Dette har styrket den stor-russiske tendens i sovjetisk politikk, og også den avler sine motstandere.

Hva så med arbeiderklassen? Foreløpig ser det ut til at arbeidsfolk har et avventende forhold til den nye ledelsen i Kreml. Hittil har Gorbatsjov krevd strengere disiplin og mer svette, uten at det har ført til noen større forbedringer for vanlige folk. Gorbatsjov sier det skal satses på forbruksvareindustrien, men resultatene har så langt uteblitt. Dessuten har folk hørt de samme tone-ene før, og er naturligvis skeptiske.

Arbeiderklassen i Sovjet er hardt utbytta og under-

SOVJET

trykt, og mangler de fleste elementære demokratiske og faglige rettigheter.

Den eneste måten en kan protestere på er ved en vedvarende gå-sakte-aksjon, og den har pågått i flere ti-år. Dersom arbeiderklassen i større grad fikk del i de verdien de sjøl skaper, vil produksjonen kunne øke betydelig. Men det hjelper ikke med høyere lønninger og større bonus når det er lite en kan få kjøpt for pengene. Også dette var et viktig poeng fra Novosibirsk-rapporten.

Dersom Gorbatsjov ikke forholdsvis raskt bedrer den økonomiske og politiske situasjonen for den vanlige arbeider i Sovjet, vil arbeiderklassen også sabotere disse nye forsøkene på økonomiske reformer. Dersom han lykkes kan resultatet bli en slags Gerhardsen-status i det sovjetiske folk. Vi bør ikke se bort fra en slik mulighet, men for øyeblikket er det forholdsvis langt igjen til en slik posisjon.

Oppsummering og avslutning.

De politiske og økonomiske endringsprosessene som er igang i Sovjet i dag er nødvendige for å opprettholde Sovjets posisjon som supermakt. Uten slike relativt drastiske endringer vil det bli umulig å ta opp kampen med USA om verdensherredømme.

Det er åpenbart for alle at Sovjet har store økonomiske problemer. De utenrikspolitiske utspillene det siste året kan også betraktes idette lyset. Sovjet trenger en pause i sine enorme opprustninger for å få økonomien på full fart framover igjen. Derfor stjernekrigsmotstanden og det siste forslaget om fjerning av mellomdistanse-rakettene fra Europa.

Foreløpig er det faktisk ikke så store endringer som har funnet sted. Men programmerklæringene er mange og lovnadene store, — og bordet fanger i sterk grad. Foreløpig har de politiske endringene vært langt mer løynefallende enn de økonomiske. Men også her foreligger det omfattende planer, sjøl om det nok en gang bør understrekes at *målsetningene ikke er noen vestlig-kapitalistisk markedsmodell*. En ønsker en viss desentralisering og større satsning på markedsøkonomiske løsninger slik som i Ungarn.

Har ikke dette vært forsøkt før under Kosygin på slutten av 1960-tallet? Det er heilt riktig det, reformene og planene likner på Kosygin-reformene som bare i liten grad ble satt ut i livet.

Men det er en del faktorer som taler for at sjansene er større for at reformprosessen lykkes i dag enn på 60-tallet.

For det første er de økonomiske problemene i dag ganske store i Sovjet. I 1960-åra var den økonomiske veksten i Sovjet svært høy, ikke minst sammenliknet med USA. Behovet for reformer var med andre ord ikke så tvingende nødvendig som i dag. Dette går det an å hevde sjøl om jeg vil advare mot å overvurdere problemene i sovjetisk økonomi.

Endringene som har funnet sted er ikke så store, men det foreligger store planer som klart skiller seg fra en vestlig-kapitalistisk markedsmodell.

For det andre er de økonomiske reformene i dag koplet sammen med demokratiske reformer. Etter min oppfatning er dette på mange måter en forutsetning for at også de økonomiske reformene skal kunne lykkes.

For det tredje har Sovjet i dag en politisk leder som har satt sitt politiske liv inn på å lykkes, det vil bli Gorbatsjovs reformer. I 1960-åra ble ikke reformene knyttet til Bresjnevs navn, men til Kosygins.

Men her trengs det likevel en slags helgardering. Dette er ikke første gang spørsmålet om overgang fra en eksistiv til en intensiv økonomi har blitt satt på dagsorden. De som ønsker å lese sovjetiske fem-års planer vil finne slike målsetninger i alle fall ved de fire siste fem-års planene. Det vil derfor ikke overraske noen om en mislykkes nok en gang.

Forutsetningene er imidlertid mer gunstige i dag enn de har vært noen gang tidligere. Og behovet for reformer, eller tvangen til reformer, er i høyeste grad tilstede.

RASISME

Den amerikanske borgerkrigen fra 1861 til 1865, en krig om slaveri eller ikke-slaveri. Sørstatene led nederlag, men med hjelp av indre sjølstyre kunne de likevel bygge opp ett apartheidsystem som ikke vant gjenklang i resten av landet. Artikkelen gir et bidrag til studiet av statlig rasisme.

Av Ragnar Ness

UTEN RETTIGHETER

I dag er det en debatt om rasisme i Norge. Denne åpner for en rekke spørsmål. Dels dreier det seg om åpen organisert rasisme, dels om menigmanns fiendtlighet overfor innvandrere, dels om hvorledes staten aktivt eller mer passivt støtter opp under denne rasismen. Vi trenger ganske mange innfallsvinkler for at denne debatten skal bli god og konstruktiv. En av dem er den historiske innfallsvinkelen. Vi trenger også analyser av andre samfunn enn det norske for å kunne se på likheter og forskjeller til det som skjer i Norge etter innvandringen fra den tredje verden.

I denne artikkelen skal jeg ta opp noen sider ved situasjonen i de amerikanske sørstatene etter borgerkrigen 1861—65. Selv om det dreier seg om en helt annen type samfunn enn det norske, er det trekk ved utviklingen i USA som det kan være nyttig å ha for øye når vi skal analysere hva som skjer i Norge i dag. Det er f.eks. viktig at sørstatsrasismen utviklet seg i et samfunn med sterke idealer om likhet, der det også fantes mange formelle rettigheter som garanterte likhet. En annen ting er at utviklingen i USA kan være et referansepunkt dersom man skal vurdere mulige utviklinger i Sør-Afrika.

Et splitta land

I begynnelsen av forrige århundre fremsto USA som et land delt mellom to typer økonomier. I nord dominerte småeiendommer, i sør større plantasjer basert på bruk av svarte slaver. Det politiske og kulturelle tyngdepunktet fantes i det store og hele i sør. Fram til borgerkrigen kom to-tredjedeler av presidentene i USA fra sørstatene, og et flertall av toppfunksjonene i samfunnet (medlemmer av Høyesterett, regjeringsmedlemmer, folkevalgte representanter, o.a.) ble bekledd av sørstatsfolk.

Borgerkrigens utløsende årsak var beslutningen til 11 av de amerikanske delstatene om å melde seg ut av Unionen. Det viktigste stridspunktet var spørsmålet om slaveriet. Nordstatene ønsket å oppheve det, sørstatene å beholde det. Bak spørsmålet: slaveri-ikke-slaveri lå også spørsmålet om hvilken type økonomi som skulle bli dominerende i de nye vestlige territoriene USA hadde begynt å ekspandere inn i. Bak dette igjen spørsmålet om hvilke av to svært forskjellige økonomiske, sosiale og kulturelle systemer som skulle prege unionen: «The Southern Way of Life» eller «the Yankee Way of Life».

Abraham Lincoln fremstilles ofte som de svartes befrier i USA. I praksis hadde Lincoln oppfatninger som var svært vanlige blant de hvite: at selv om slaveriet ble opphevet var det en lang vei å gå til man kunne tenke seg like rettigheter og muligheter for svarte og hvite. Opphevelse av slaveriet betydde ikke automatisk stemmerett og likerett. Men nordstatenes erklæring om opphevelsen av slaveriet i 1863 ble et viktig kort i selve konflikten: den fikk titusener av slaver til å rømme og slutte seg til nordstatenes styrker.

Da nordstatene hadde vunnet krigen og hadde mulig-

heter for å diktere betingelser, oppsto spørsmålet om hvorledes man skulle forholde seg til sørstatene, som hadde gjort opprør og frembrakt en krig som kostet oppunder en million menneskeliv, men som etter grunnloven representerte delstater med stor grad av intern råderett.

Lincolns milde politikk

Lincoln og hans etterfølger Johnson slo inn på en svært mild politikk overfor sørstatene etter kapitulasjonen, og gav avkall på muligheter både til å straffe opprørerne og diktere utviklingen i de tidligere slave-statene. Sørstatene begynte dernest å vedta lover som forutsatte at de svarte ikke lenger var slaver, men som i praksis gjorde dem til annenrangs borgere. I samtlige sørstater ble eteskap mellom svarte og hvite forbudt, og ingen steder fikk de svarte stemmerett. De fikk imidlertid rett til å ha eiendom, til å bruke rettssystemet, men de fikk ikke lov til å vitne mot hvite personer. De nye lovverkene varierte fra stat til stat og var gjennomgående mest restriktive i de delstatene der antall svarte var høyest. (Hvite var i flertall i alle sørstatene unntatt to, Mississippi og South Carolina.)

Den myke politikken overfor de tidligere opprørerne vakte reaksjoner i nordstatene. De såkalte radikale republikanerne gikk inn for sanksjoner mot hvite som hadde vært aktive i «The confederate Cause». De gikk også inn for å tvinge gjennom utstrakt likerett for svarte. Som første skritt foreslo de en grunnlovsendring som sikret likhet for loven for alle borgere på en rekke områder. Endringen påla ikke stemmerett for svarte, men bestemte at delstater som ikke gav de svarte stemmerett skulle få redusert antallet folkevalgte representanter i den federale regjeringen.

Rett etter kapitulasjonen ville sørstatene trolig ha funnet seg i hva som helst. Men den milde politikken de først ble møtt med, gjorde dem gjenstridige. Ingen av sørstatene godtok endringen og etter grunnloven kunne den da ikke vedtas.

Mange nordstatsfolk så med dette seieren gli ut av hendene på seg. Da det noen måneder seinere var valg på senatorer til Kongressen viste det seg at de radikale republikanerne hadde vesentlig støtte. Spørsmålet om stemmerett og likhet for loven var en ting. I tillegg begynte mange å frykte for at lovgivning vedtatt under krigen, og som berørte næringsinteressene til småbønder og kapitalister, skulle trekkes tilbake. Resultatet var en overveldende seier for de radikale republikanerne.

Flertallet i Kongressen vedtok dernest regler som tok vekk den gjenstridige presidentens innflytelse på vesentlige punkter, og gikk så i gang med å sette opp et styre i sørstatene som kunne kalles — ikke proletariats diktatur — men kanskje småborgerskapets diktatur. På ett tilfelle nær ble de nye sørstatsregjeringene erklært ulovlige, det ble erklært unntakstilstand, og hele området ble delt inn i fem militærdistrikter, og militære ledere utpekt. Disse fikk myndighet til å avsette og innsette lokal

RASISME

administrasjon etter egen vurdering.

Alle sørstatsfolk ble bedt om å sverge på at de aldri frivillig hadde støttet opprøret. Dette kunne flertallet av de hvite ikke gå inn på, og militæradministrasjonen fratrek dem da stemmeretten. Resultatet var at svarte velgere kom i flertall i halvparten av statene, og i flertall totalt sett i sørstatene. Hvite sørstatsfolk ble fratatt embetene sine overalt, og svarte sørstatsfolk, eller yankeer, såkalte «carpetbaggers» ble satt inn istedet. Videre rekrutterte man inn hvite sørstatsfolk som var lojale overfor militæradministrasjonen.

Reddet fra apartheid

De svarte frigivne ble midlertidig reddet av de radikale republikanerne, reddet fra noe som trolig ville vært noe bedre enn slaveri, men som ville lignet sterkt på dagens apartheid-system. Men hva ble ellers gjort for å sikre at opphevelsen av slaveriet skulle bli noe mer enn en åpning for undertrykkelse under nye økonomiske, sosiale og juridiske vilkår?

De fåtallige svarte lederne som hadde utdanning og muligheter til å bruke det politiske systemet til de svartes fordel kunne vanskelig greie dette alene, om de hadde prøvet. Men allerede under krigen presset liberale og filantropiske hvite på for at staten skulle tre inn og sikre de frigitte en økonomisk og sosial basis. De fikk gjennom at det skulle dannes et «kontor for de frigitte» (Freedmen's bureau) som skulle få vide myndigheter til å ta opp de svarte situasjon, foreslå løsninger, og gjennomføre dem.

De sto overfor en enorm oppgave. Landet var herjet og ødelagt. Titusener av svarte hadde flyttet vekk fra sine tidligere herrer uten å ha noe sted å flytte til. Tiltak til fordel for de svarte måtte skje midt blant rasende og røde hvite sørstatsfolk som brukte enhver anledning til å sabotere og hindre arbeidet.

Nordstatsfolkene i de frigittes kontor var imidlertid fast besluttet på å gå radikalt til verks. De mest konsekvente gikk inn for omfattende konfiskering av sørstatsjord, slik at alle svarte familier som ønsket det skulle kunne skaffe seg «forty acres and a mule» — et stykke jord og et trekkdyr, og dermed bli økonomisk selvforørget.

Stor satsing på utdanning

I praksis oppnådde Freedman's bureau i de fire årene de fungerte effektivt først og fremst å organisere skoler. Under kontorets ledelse fikk sørstatene sine første folkeskoler med adgang for alle. Flere tusen hvite lærerinner fra Nordstatene arbeidet i skolene bl.a. for å lære de svarte å lese og skrive.

Målsettingen om å skape et sjikt av små selvstendige svarte bønder i pakt med nordstatsidealene om at et skikkelig menneske er «nobody's servant and nobody's master» gikk det dårligere med. Noen konfiskering av

jord ble det ikke snakk om. Kontoret leiet isteden jord av delstatsregjeringene og leide den videre ut til svarte som hadde startkapital. Det ble også dannet en Frigittes Bank, for å hjelpe de svarte i gang.

Kontoret dannet også egne domstoler med myndighet til å overprøve avgjørelser i de ordinære domstolene. Både tilhengere og motstandere av kontorets virksomhet var senere enige om at dette ikke fungerte; kontorets domstoler ble et ensidig instrument for å straffe hvite, de ordinære domstolene redskap for å hindre og ødelegge den friheten de svarte hadde vunnet.

I mellomtiden begynte det politiske grunnlaget for arbeidet å vakle. Allerede i 1867 ble Ku Klux Klan dannet som en organisasjon for hvite interesser. I løpet av få år hadde de opprettet en landsomfattende organisasjon, og drev en utstrakt terror overfor svarte og hvite nordstatsfolk. Det ble opprettet svarte militser som forsvar, men de kom stort sett til kort overfor klanen.

Hvite sørstatsfolk fant også etter hvert politiske veier ut av uføret. Der de var satt ut av spillet fordi de nektet å utføre kongressens ordre, godtok det ordrene midlertidig for å komme i posisjon igjen. De godtok kravene om å sverge at de aldri hadde vært opprørere for å få stemmeretten tilbake. De godtok svart stemmerett. Straks de juridiske sidene ved saken var ordnet i en delstat, var kongressen forpliktet til å trekke soldatene ut, og overlate store deler av forvaltningen til «selvstyre». Ved hjelp av trusler, valgfusk og bestikkelser arbeidet så de hvite for å velte de republikanske delstatsregjeringene. I 1869 tok sørstats-demokratene makten i Tennessee, i 1870 i Virginia og North-Carolina, i 1871 i Georgia.

I de statene der de radikale fremdeles hadde makten ble den politiske basisen uthult. Mens man i begynnelsen hadde hatt en del samarbeide med hvite som hadde vært mot adskillelsen fra unionen, falt disse fra etter hvert. Lederskapet ble mer eller mindre overtatt av hvite lykkejegere som svindlet delstatene for store beløp.

Hvite i Nordstatene som først og fremst så kaos og problemer med å få ting til å fungere etter sin hensikt, begynte å tvile på at den radikale politikken var riktig. I 1872 ble Freedmen's bureau stengt, og en rekke lover som hadde hindret tidligere sørstatsopprørere i å delta i det politiske liv, ble opphevet. I delstat etter delstat fant den republikanske partiledelsen grunner for å finne frem til kompromisser med de ledende sørstatsfolkene.

The Mississippi Plan

I 1874—75 mistet de radikale grepet om Mississippi. Etter et omhyggelig utarbeidet opplegg som omfattet innrømmelser overfor svarte krav, storstilet bestikkelse av velgere og terrorisering av republikanske valgmøter vant de konservative staten tilbake. Opplegget som ble kalt for The Mississippi Plan ble senere brukt for å ta igjen makten i de resterende statene. I Florida falt den siste radikale regjeringen i 1877 etter at nabostaten Georgia truet med invasjon dersom ikke valgresultatet, som

gikk i de konservatives favør, ble godtatt.

Når makten i en delstat var vunnet tilbake, gikk hvite interesser i gang med å ta fra de svarte det de hadde vunnet. Å frata de svarte stemmeretten var i første omgang ikke mulig å få til. Dertil var det for meget oppmerksomhet i landet som helhet rettet mot dette spørsmålet. De svarte beholdt stemmeretten, men ble enten truet fra å la seg registrere som velgere, eller brukt av den hvite eliten, ved trusler og bestikkelser, som stemmekveg etter behov.

Freedman's bank gikk konkurs etter dårlig administrasjon og manipulasjoner fra konservative bankierinteresser. Der svarte hadde leiet jord av delstatene ble kontraktene opphevet og folkene drevet ut. Års arbeide og sparing gikk til spille. En viktig trussel mot plantasjeierens interesser var dannelsen av et fritt arbeidsmarked der de måtte konkurrere om den svarte arbeidskraften. For å forhindre dette ble forskjellige systemer satt opp: enkelte steder ble lovbestemmelser vedtatt som fastsatte tjenestetid til ett år i jordbruksarbeide, og med så kort frist for inngåelse av nytt kontraktforhold at det var vanskelig for de svarte å få noe reelt valg.

«Sharecropper»-systemet som gav «cropper» en tillatelse til å bosette seg og drive jord han ikke leide mot å gi fra seg en del av det til eieren ble likevel det viktigste middelet itil å binde de svarte — og mange hvite — til plantasjeierne. Vedvarende fall i bomullsprisene etter 1870-årene bidro også til å ruinere fler og fler av de svarte — og hvite — som hadde etablert seg som selvstendige.

Tiltak for å regulere arbeid ble backet opp med løsgjengerlover og straffarbeide. Svarte som ikke kunne vise til noe arbeidsforhold og var på flyttefot, kunne dømmes til straffarbeide og leies ut til plantasjene. I flere delstater fikk dette systemet en veldig utbredelse. I store deler av sørstatene greide hvite interesser på denne måten å bygge opp et system som gjorde det ytterst vanskelig for de svarte å hevde sine interesser. Der systemet hadde huller, ble det spedd på med trusler og voldsanvendelse.

Den sørstatske levemåten

Allikevel tok det mer enn 20 år før det systemet som mer eller mindre uforandret besto frem til 1950-årene, ble reglen i sørstatene. Mot slutten av århundredet hadde de hvite dannet en ny «southern way of life» som krevde adskilte boliger, bedre jobber for de hvite, adskilte toaletter, adskilte plasser i offentlig kommunikasjon, reelt — om ikke legalt — forbud mot seksuell omgang mellom svarte menn og hvite kvinner, der svarte ble utbygget og «godtatt», så lenge «they keep in their place» ble dannet.

I ettertid er det lett å se at de fattige hvite betalte en meget dyr pris for dannelsen av dette systemet. Under slavesystemet hadde plantasje-eierne hatt et lederskap som de forvaltet i kraft av økonomisk dominans og kulturelt og utdannelsemessig monopol. Politisk hadde de likevel konkurrenter i de fattige hvite.

Fattige hvite småbønder, som ofte bodde «in the hills» i sørstatene, utenfor de store, fruktbare områdene slaveeierne dyrket, førte i det gamle sørstatsamfunnet en stadig kamp med plantasjeinteressene, der klasseforholdene tydelig skinte gjennom. Flertallet av disse hadde vært mot opprøret mot unionen og hadde foreslått å slutte fred med nordstatene. I hele første halvdel av 1800-tallet markerte de fattige hvite seg ved å prøve å stemme inn andre kandidater enn plantasjeierne ved delstatsvalg og føderale valg.

I løpet av årene etter krigen endret dette bildet seg. Flerpartisystemet i sørstatene brøt sammen. Den nye økonomiske eliten, handelsfolk, jernbaneeiere og entrepenører, i tillegg til plantasjeiere, kunne bruke skremselet «svart makt» for å vinne oppslutning. Noen fattige hvite gav fra seg stemmeretten for å forsvare «the white civilization», andre som hadde stemmerett unnlot å stemme på programmer som var naturlige ut fra deres klasseinteresser. På samme måte som konkurranse på deler av arbeidsmarkedet var farlig fordi det ville bety konkurranse om svart arbeidskraft, og derved svart innflytelse, var politisk konkurranse farlig, fordi det kunne bety konkurranse om de svarte stemmene, der de fortsatt fantes, og derved svart makt.

Mens de radikale regjeringene vitterlig hadde betydd en god del korrupsjon, var det blåbær mot hva de nye lederne «The Bourbon leaders» fikk i stand. Tusener av mål jord ble ekspropriert og solgt unna til jernbaneinteresser med hjemmel i føderal lovgivning, og dernest solgt videre, eller tilbake til opprinnelige eiere, (når jernbanen av uransakelige grunner ikke ble lagt der den var planlagt allikevel), med store fortjenester til både jernbaneinteressene og politikerne, som ofte også var de samme personene.

Bygging av jernbaner (der i stor utstrekning svarte straffanger ble brukt) ble nærmest en bi-ting i det politiske og økonomiske spillet. Politiske og juridiske avgjørelser ble solgt over disk av embetsmenn og dommere til de som kunne betale for dem. I flere delstater oppsto det ganske små klikker som i praksis greide — ved hjelp av korrupsjon, valgfusk, og alminnelig resignasjon hos vanlige hvite — å monopolisere politisk makt i årtier. Et eksempel er Gordon, Colquitt og Brown i Georgia som i oppunder 20 år vekslet mellom rollene som delstatsguvernør og representanter i Senatet i Washington, samtidig som de var delstatens største interessenter i jernbane, dampbåter, forsikring og andre forretningsinteresser.

Nye bevegelser

Fra 1880 av begynte imidlertid splittelser å gro i det som i syden ble kalt «The White man's Party», det demokratiske partiet. Bevegelser av fattige hvite som kalte seg «uavhengige» vokste frem. De krevde statlig inngripen på helse- og skolesektoren, kontroll med pengeinteressene, opphevelse av de store trustene, begrensninger i

RASISME

systemet med utleie av straff-fanger, og i noen tilfeller lovgivning som skulle sikre likerett for svarte og hvite. I løpet av noen år vokste de til å omfatte flere millioner hvite og svarte småbønder, der de svarte var organisert i egne avdelinger. Etter at de i 1888 gikk inn i politikken, erobret de grovt sett halvparten av alle verv i sørstatene, og en rekke guvernører og senatorer. I 1891 dannet de The people's party, og tok sikte på å erobre presidentvervet i USA.

De amerikanske populistene kom meget nær til å vinne i valget, men forskjellige uhell og problemer ødela for dem. I tillegg splittet de seg over spørsmålet om likerett for svarte og hvite. Like før starten av valgkampen la en senator frem et forslag om statlig kontroll med stemmelokaler for å sirke seg mot valgfusk og trakkassering av folk som ønsket å registrere seg som velgere. Dermed var det gjort. Alle hvite i sørstatene, populistene eller ikke, motsatte seg forslaget, som brakte opp minnet om den radikale republikanske perioden. Forslaget ble trukket tilbake, men skaden var gjort.

Under valgene ble de svarte på nytt manipulert av de reaksjonære interessene. Grupper av svarte ble i noen tilfeller fraktet fra stemmelokale til stemmelokale, til og med på tvers av delstatsgrensene, for å stemme inn demokratene. Ved valgfusk, trusler og bestikkelser oppnådde demokratene at populistene ingen steder i sørstatene fikk mer enn halvparten av stemmene.

Etter dette begynte det populistiske partiet å falle fra hverandre. Det demokratiske partiet hadde beholdt kontrollen, men hadde gått inn på så mange kompromisser med de radikale at det var skjedd en reell endring. Denne førte i første rekke til at de gamle korrupte politikerne, «The Bourbon leaders» som folk kalte dem etter de franske enevoldskongene, måtte gå.

For de fattige hvite, som nå i større grad enn før hadde innflytelse, hadde utviklingen gitt gevinster. I det minste midlertidig. Men for de svarte, som i bevegelsens tidlige dager hadde vært med å gi den styrke, ble utviklingen en katastrofe.

De svartes posisjon som delvis utenfor, delvis innenfor det politiske systemet, var problematisk for de ulike hvite grupperingene, om enn av litt forskjellige grunner. De rike ønsket ikke at de fattige hvite i en gitt situasjon skulle kunne mobilisere svarte stemmer. De fattige hvite kunne nok se nødvendigheten av en allianse med de svarte, men ønsket ikke at de rike hvite skulle kunne mobilisere svarte stemmer på nytt. Ingen av partene var særlig interessert i at de svarte skulle bygge seg opp til en posisjon der de ville bruke stemmeseddelen for egne formål. For begge var opptatt av å bevare det man med en vag betegnelse kalte «The southern way of life», og hva dette nå enn betydde, betydde det i hvert fall «to keep the nigger in his place».

To løsninger

Mens det var to løsninger på de svartes tvetydige status:

Sørstatenes politikk overfor svarte besto mer eller mindre uforandret frem til 50-årene.

Bildet viser to av de ni første svarte som ble gitt adgang til Central High School, Little Rock, i sørstaten Arkansas, USA. De ble isolert blant hånende hvite og kom i sentrum for voldelige demonstrasjoner. Armerte styrker for «Statsrettigheter» og den føderale regjeringen ble konfrontert med hverandre.

Bildet ble kåret til årets pressefotografi i 1957.

FOTO: Douglas Martin

enten full anerkjennelse eller full utelukkelse, var den siste løsningen kanskje den mest akseptable for de hvite. Det var i hvert fall den som ble valgt.

Fra 1890 av og utover til 1908 ble det vedtatt lover i samtlige sørstater som tok sikte på å ta stemmeretten fra de svarte. Metoden var stort sett å vedta krav til lese- og skrivekyndighet som nesten ingen av de svarte oppfylte, dernest lage unntak for «personer som hadde stemmerett 1. januar 1867», i praksis utelukkende hvite, og videre gi stemmerett til slike som var etterkommere av de som hadde hatt stemmerett i 1867. Men også andre varianter forekom.

Fremstøtene for å ta stemmeretten fra de svarte begynte i sluttfasen av oppgjøret mellom de konservative og populistene. I noen tilfeller gikk populistene i spissen i tilfeller der de konservative så ut til å greie å mobilisere svarte stemmer.

RASISME

En av dem er farene ved å bli «frigjort» av andre, og dermed bli en del av andres spill og så ofret i andres kompromisser. Svartes stemmerett var særlig interessant for republikanere i den første etterkrigstiden da de svarte stemmene også skulle mobiliseres for politiske formål som ikke hadde så meget med de svartes rettigheter å gjøre. Da stridspunktene var løst og målene nådd, mistet man interessen for de svartes stemmerett. Populistene i sørstatene svang seg opp på et program som i vesentlig grad henvendte seg både til svarte og hvite, men svek de svarte desto mer ettertrykkelig seinere.

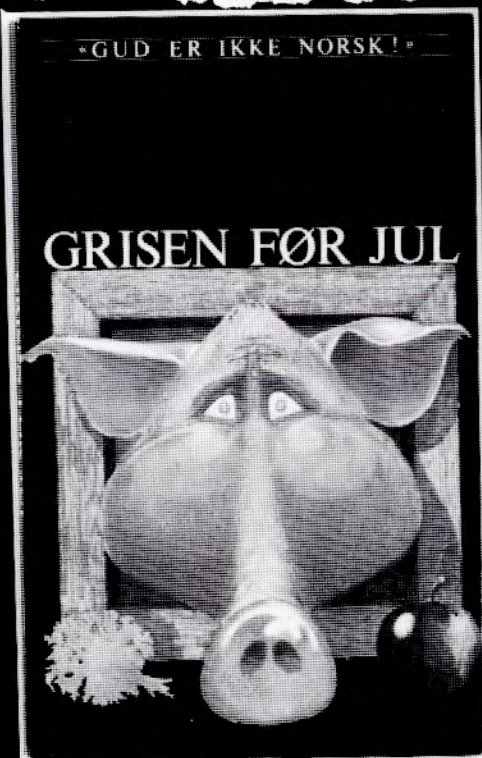
En annen er den gamle historien om forholdet mellom økonomisk og politisk makt, og svakheten i rent formelle rettigheter. I mange av sørstatene i den radikale perioden sto og falt de svartes mulighet for å stemme med tilstedeværelsen av tropper fra nordstatene. Så lenge de var der kunne man stemme, når de dro, var det slutt.

Utviklingen viser også viktige svakheter ved idealer om desentralisering, som også i vårt samfunn er fremme. Den politiske desentraliseringen i USA var en av forutsetningene for at sørstatene kunne bygge opp et apartheid-system som ikke vant gjenklang i resten av landet.

Endelig viser historien at de engelske bestemmelsene av i dag om å gjøre innreisetilattelse for medlemmer av Commonwealth avhengig av hvorvidt søkerens far eller bestefar er født i England eller ikke, har klare paralleller fra tiden da sørstatenes rasesystem ble dannet. Sørstatenes forskjellige typer lovgivning som på indirekte vis tok stemmeretten fra de svarte uten noe sted å uttale seg direkte om rase eller hudfarge, har sine paralleller i Norge i dag, der en innvandringsstopp som i prinsippet ikke har noe med hudfarge eller skillet europeisk/ikke-europeisk kultur å gjøre, i praksis siler ut folk fra den tredje verden. ■

ARBEIDETS FALL

ARBEIDETS FALL — MARXISMENS FALL?

ARBEIDETS FALL

Røde Fane trykker i dette nummer første del av en artikkel av Erling Kielland. Artikkelen går kritisk ut mot Tron Øgrim og boka «Grisen før jul» og mot artikkelen «Nye klasser - ny revolusjon?» av Roar Brobekk i Røde Fane 1-85. Kielland tar opp flere forhold, men hovedkritikken hans retter seg mot tesen om arbeidets fall. Opp mot arbeidets fall setter han en alternativ prognose for kapitalismens videre utvikling. I del to av artikkelen, som vi trykker i neste nummer, vil forfatteren begrunne sitt syn nærmere. Der vil han blant annet legge vekt på å drøfte den kapitalistiske arbeidsprosessen, som han hevder må stå sentralt i en marxistisk forståelse av de store klassemessige endringene vi står oppe i.

Av Erling Kielland

Spørsmålet om arbeiderklassens framtid og rolle i den sosialistiske revolusjonen er et av de vanskeligste spørsmåla for kommunister i dag.

Den marxistiske teorien tildeler arbeiderklassen ei nøkkelrolle i revolusjonen. Marx og Engels var overbeviste om at arbeiderklassen, og med det mente de i første rekke industriproletariatet, ville vokse i kvantitet og kvalitet, i organisering og disiplin, i politisk styrke og modenhet. Med utviklinga av den samfunnsmessige produksjonen under kapitalismen (og med arbeiderklassen som den viktigste produktivkrafta) ville mer og mer *det objektive* økonomiske grunnlaget for klassens ledende rolle modnes. Således ville kapitalismen sjøl, gjennom den industrielle utviklinga, produsere den krafta som ville legge det kapitalistiske systemet i grava.

I dag blir det reist tvil om teorien holder.

Problemet er ikke først og fremst av politisk eller ideologisk natur, det at f.eks. den norske arbeiderklassen i dag i liten grad ser på seg sjøl som en klasse, og i veldig liten grad tror på revolusjon og sosialisme. Sjøl om det er tilfelle. Og sjøl om det er et problem. Nei, det egentlige problemet stikker djupere.

Det virkelig store problemet er knytta til de dramatiske endringene i klassestrukturen i de vestlige industriland. Arbeiderklassens indre sammensetning endres, det klassiske kjerneproletariatet svekkes. Uttrykk for dette er bl.a. den alvorlige svekkelsen av fagbevegelsen i de fleste industriland. For den marxistiske revolusjonsteorien representerer denne utviklinga teoriens kanskje største utfordring til nå.

Mye er etterhvert blitt sagt og skrevet om denne omstruktureringa av arbeiderklassen. Men jeg vil her ta for meg et synspunkt i debatten som det har vært sagt alt for lite om. Synet har vært spissformulert som tesen om *arbeidets fall*. Og med det menes at det menneskelige rutinearbeidet er i ferd med å forsvinne som følge av den

teknologiske utviklinga. Tesen har vært ført fram bl.a. av Roar Brobekk i Røde fane 1/85 («Nye klasser — ny revolusjon») og av Tron Øgrim i boka «Grisen før jul».

Slik jeg tolker tesen om arbeidets fall, beskriver den ei utvikling av kapitalismen som likner svært lite på den klassiske marxistiske analysen av kapitalismen. Så hvis Brobekk og Øgrim har rett, betyr det at marxismen er moden for en djuptgripende revisjon. (Tesen er forøvrig ikke ny. Det er ikke mange år sia Andre Gorz i boka «Farvel til proletariatet» hevda liknende synspunkter.)

Sjøl stiller jeg meg sterkt tvilende til tesen om arbeidets fall, på et teoretisk og empirisk grunnlag. Og vil begrunne denne tvilen lenger ned.

Hva menes med «arbeidets fall»?

Først: Når jeg snakker om Brobekk og Øgrim som representanter for *ett* bestemt syn, så betyr ikke det at jeg ikke ser meningsforskjeller mellom dem. Jeg skal komme tilbake til det lenger ned. Men Brobekk/Øgrim er enige om en del viktige ting:

Den pågående «nye» teknologiske revolusjonen («den tredje bølgen» av teknologiske revolusjoner) vil erstatte det manuelle arbeidet, eller rutinearbeidet, med automatiske computer-styrte maskiner.

Øgrim: «På sektor etter sektor blir det mulig å erstatte menneskelig rutinearbeid med maskiner. Dersom bare en del av dette skjer, så blir mesteparten av det arbeidet som menneskene i de rike landa har levd av i de siste generasjoner — avskaffa. Altså: Det menneskelige arbeidets fall.» (s.54)

Og prosessen vil skje raskt:

«Det menneskelige rutinearbeidet, som et flertall har levd av i de rike landa i noen generasjoner, vil nå raskt bli erstatta av automatikk, og nye jobber vil ikke bli skapt til et flertall av dem som blir slått ut av arbeidsmarkedet.» (s.95)

Og prosessen vil ramme den «gamle» arbeiderklassen:

Brobekk: «Det er den gamle arbeiderklassen som først og fremst knuses og får livsgrunnlaget revet vekk

ARBEIDETS FALL

av den teknologiske revolusjonen.» (s.17)

Hva blir igjen på slagmarken? - En todelt arbeiderklasse:

Øgrim: «En del — som historisk sett blir stadig mindre — som er nødvendige i produksjonen, distribusjonen og administrasjonen, og dermed «nyttige» for herskerklassen.

En annen del — som historisk sett øker — som blir slått ut av det kapitalistiske arbeidsmarkedet for godt, og dermed «unyttige» for kapitalistene.» (s.103)

Vi får altså en «ny» teknologisk og «intellektuell» (Brobekk) arbeiderklasse, som relativt sett minsker, på den ene sida, og den raskt økende massen av arbeidsløse på den andre sida. Alt som er i mellom forsvinner.

Med hensyn til «den nye intellektuelle arbeiderklassen» understreker Brobekk dens høye utdanningsnivå, som bl.a. innebærer at «skillet mellom håndens og åndens arbeid ikke er så entydig som før.» (s.9)

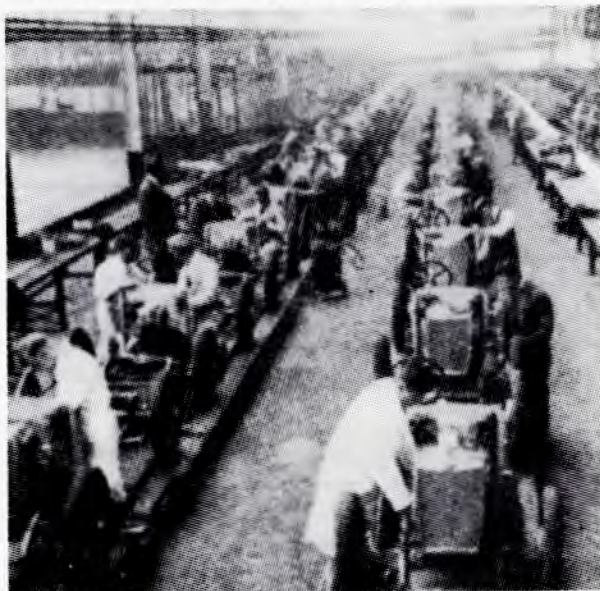
Dette sier Øgrim og Brobekk.

Arbeidets fall — marxismens fall?

At det ikke akkurat dreier seg om standard marxistiske læresetninger, innrømmes åpent av Brobekk:

— Marx forutsetter en økning av industriproletariatet. Nå vil vi oppleve ikke bare en reduksjon, men en regelrett **utradering** av det gamle industriproletariatet.

— Marx forutsetter som en historisk tendens at arbeideren trenger mindre og mindre kunnskaper og kvalifikasjoner i arbeidet, at det typiske rutinearbeidet vil øke i omfang. Nå får vi i stedet rutinearbeidets fall og økende krav til utdanning og kvalifikasjoner.

Masseproduksjon av biler fra England. Artikkelforfatteren hevder at kravet til ensartethet ikke trenger å bety at arbeidet krever utdanning eller kvalifikasjoner.

— Marx hevder som et grunnleggende trekk ved kapitalismen, at skillet (eller arbeidsdelinga) mellom hånd og ånd øker til en stadig mer fiendtlig motsetning. Hos Brobekk heter det nå at skillet blir mindre og ikke er så entydig som før.

I tillegg kan nevnes (og som ikke Brobekk nevner) konsekvensene for den økonomiske teorien. Begreper som «verdi», «arbeidskraftas varekarakter», «abstrakt arbeid», «homogent arbeid» osv, har som forutsetning at arbeidet under kapitalismen i økende grad antar en **abstrakt** karakter. Hva betyr det?

Målet for kapitalistisk produksjon er verdiøkning. Bare den menneskelige arbeidskrafta kan skape verdi, dvs. rikdom målt i rein arbeidstid. Det er fordi arbeidskrafta er den eneste produksjonsfaktoren som ikke er knytta til produksjonen av en bestemt type bruksverdi. (Pengene, som måler verdien, uttrykker akkurat dette: Kan kjøpe alle slags varer). En symaskin derimot, kan ikke brukes til noe annet enn å sy, kan altså ikke skape verdi. Den føydale bonden, knytta til jorda, kan heller ikke skape verdi (i den forstand vi snakker om her).

Men for at arbeidskrafta skal kunne skape verdi, må den være fullstendig «fri» til å ta arbeid i hvilken som helst bransje, i samsvar med bevegelsene til profittstrate, uten hensyn til utdanning, lyster, eller produksjonens nytteverdi. Derfor skaper kapitalismen det typiske ensartede, innholdsløse, **abstrakte** arbeidet. Det er det abstrakte arbeidet som skaper verdi, sier Marx.

Arbeidets abstraksjon er ingen mental abstraksjon, men uttrykk for en virkelig historisk prosess (en real-abstraksjon). Marx sier: «Jo mer utviklet den kapitalistiske produksjonen er i et land, desto større er kravet på arbeidskraftas variabilitet, desto likegyldigere er arbeideren i forhold til det spesielle innholdet i arbeidet, og desto mer flytende er kapitalens bevegelse fra den ene produksjons-sfæren til den andre.» (Økonomiske skrifter i utvalg, s 612).

Dette kravet til ensartethet og innholdsløshet i arbeidet trenger i og for seg ikke å bety at arbeidet ikke krever utdanning eller kvalifikasjoner. En kan for såvidt godt tenke seg høy-utdanna datafolk som gjør den samme jobben i vidt forskjellige bransjer. Men Roar Brobekk tenker seg en utvikling der det ikke bare stilles krav til større kvalifikasjoner, men også til **økt spesialisering**: «Arbeiderklassen har måttet lære seg mye spesialisert kunnskap for å drive den moderne produksjonen.» Og «Den nye arbeiderklassen vil i hovedsak bestå av intellektuelle med de nødvendige spesialkunnskapene.» (Brobekk)

Dessuten er det klart at det Marx først og fremst hadde i tankene var det typiske ensartede, innholdsløse, ukvalifiserte rutinearbeidet. Som altså vil forsvinne ifølge tesen om «arbeidets fall». Dette må få følger for verditeorien. For når Marx i Kapitalen beskriver arbeideren som et vedheng til maskinen, diktet av maskinens monotone rytme, så kan dette stemme for dagens samfunn

ARBEIDETS FALL

eller det kan være feil, men det er ihvertfall en beskrivelse som står i et intimt forhold til verditeorien.

Sagt på en annen måte: Tesen om «arbeidets fall» får store konsekvenser på den måten at den synes å gjøre den marxistiske verditeorien ugyldig.

På enda et viktig felt har Brobekk/Øgrim fjerna seg fra Marx. Nemlig i synet på årsakene til den store og etterhvert permanente arbeidsløsheten. Hos Brobekk og Øgrim synes arbeidsløsheten primært å være et resultat av den teknologiske revolusjonen. For Marx er arbeidsløsheten (den industrielle reservearmeen) resultat av *den økonomiske utviklinga* (eller mer presist: av betingelsene for akkumulasjonen). Mer om det lenger ned.

Når det gjelder Øgrim, så kan jeg ikke se at han noen steder drøfter hvordan tesen om arbeidets fall står i forhold til marxismen. Øgrim har tidligere lagt vekt på at «den klassiske marxismen er riktig» (Maoismens sammenbrudd..), men at problemet er vår evne til å anvende teorien på vårt eget samfunn. Marxismen er altså riktig, men vi kan ikke bruke den. (Jeg har inntrykk av at dette har vært hans standpunkt i flere år.) Men i «Grisen» er sjølv marxismen som teori ikke gjenstand for drøfting. Dersom teorien om arbeidets fall er riktig, da må det bety at grunnleggende viktige deler av marxismen er feil. Og hvor er nå den arbeiderklassen som i følge marxismen skal gå i spissen for revolusjonen?

Hvem representerer nå revolusjonens fortropp?

Det kan synes vanskelig å begrunne hvordan den «nye intellektuelle arbeiderklassen» kan overta den klassiske industri-arbeiderklassens rolle som fortropp i revolusjonen. Og hverken Øgrim eller Brobekk sier noe som tyder på at de mener det.

Hva så med massene av utstøtte arbeidsledige? I boka «Farvel til proletariatet» utroper Andre Gorz den utstøtte «ikke—klassen» (alle de som er utelukket fra produksjonen) til den nye revolusjonære klassen! Brobekk går ikke fullt så langt. Han setter i stedet sitt håp til de som er i ferd med å bli støtt ut av produksjonen: «*Den gamle arbeiderklassen vil bli et stadig sterker revolusjonært potensiale ettersom den jages ut fra bransje etter bransje.*» (s.17)

Den påstanden Brobekk setter fram her, underbygger han ved å gi den karakter av allmenn gyldighet. I følge Brobekk har det nemlig alltid vært slik: Det er de klassene som representerer en gammel teknologi som er i ferd med å bli overkjørt av utviklinga som går i spissen for revolusjonen. «De gamle klassene som gikk under sto i fremste rekke», sier han og nevner som eksempel februar-revolusjonen i 1848 der «småborgerskapet og de håndverksmessige arbeiderne stormet barrikadene». Ikke industriarbeiderne, men håndverkerne var fortroppen i den første generasjonen av sosialistiske revolusjoner.

Jeg tror ikke dette holder historisk. For det første er det et gjennomgående problem i argumentasjonen til

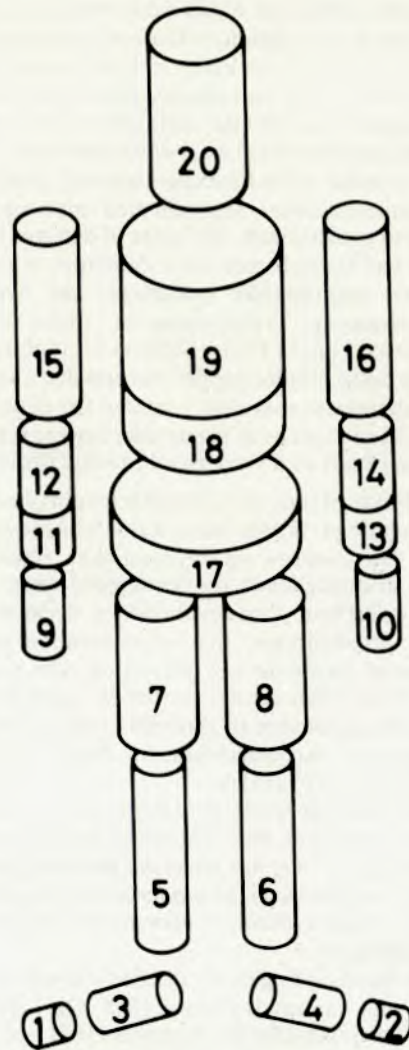

Fig.1 Human body represented by cylindrical segments.

Dersom tesen om arbeidets fall er riktig, hvem representerer da revolusjonens fortropp? Det er neppe denne modellen av en arbeider? Modellen brukes i arbeidet med å utvikle industriroboter og er presentert av Kobe universitet i Japan.

ARBEIDETS FALL

Brobekk at han definerer en samfunnsklasse ut fra produksjonens tekniske grunnlag. Dermed slår han sammen de som jobber på håndt-verksmessig grunnlag til «småborgerskap og håndtverksmessige arbeidere». Tilsvarende for våre dager kalles industriarbeiderne «den gamle klassen», den som teknologisk er på vei ut. Men dette stemmer ikke med det marxistiske klassebegrepet. F.eks. så hørte den delen av *proletariatet* som i Frankrike 1848 arbeidet på et håndtverksmessig grunnlag ikke til de «gamle klassene», sammen med småborgerskapet. De hørte til proletariatet. De hørte til den nye klassen.

I 1848 var kapitalismen på kontinentet svært lite utvikla. Det teknologiske grunnlaget var overveiende håndtverksmessig. Proletariatet var tilsvarende umodent og svakt, også i Paris, i hjertet av 1848-revolusjonen. Ikke desto mindre var det nettopp dette umodne og unge proletariatet som stod i spissen for denne revolusjonen. Ikke i kraft av et lavere eller høyere teknologisk nivå, men i kraft av å være eiendomsløse proletarer.

Fra februar til juni gjennomgikk revolusjonen i Paris en avgjørende utvikling. Marx kalte februar-revolusjonen for den «vakre» og «sympatiske» revolusjonen, fordi de grunnleggende motsetningene ennå ikke var brakt til overflata. Juni-revolusjonen derimot var den «stygge» revolusjonen, den «frastøtende» revolusjonen, «for nå dreide det seg om sak og ikke prat». Og i denne revolusjonen var det *de som sto igjen på barrikadene da det gjaldt* som til slutt ble knust og massakrert av overmakta: Arbeiderklassen i Paris. Marx sier i «Klassekampen i Frankrike»:

«For arbeiderne var det ikke lenger noe valg, de kunne bare sulte i hjel eller slåss. De svarte den 22.juni med et voldsomt opprør. Og her får vi det første slaget mellom de to klassene som deler det moderne samfunnet. Det var en kamp om opprettholdelse eller undergang for det borgerlige samfunnet.»

I følge Marx og Engels var det den nye klassen, proletariatet, som var spydspissen i 1848. Og i enda større grad gjelder sjølsagt det for opprøret i 1871, som ga Pariserkommunen. Kapitalismen i Frankrike var fremdeles svakt utvikla. Og det er en kjent sak at store masser av småborgelige grupper tok del i revolusjonen. Men når det gjelder hvem som hadde *ledelsen*, var det ikke tvil. Marx oppsummerte (fra «Borgerkrigen i Frankrike»):

«Dette var den første revolusjonen der arbeiderklassen ble åpent anerkjent som den eneste klassen som fra nå av kunne ta initiativet i samfunnet, anerkjent også av de store middelklassene i Paris — småhandlere, håndtverkere, kjøpmenn — bare ikke av de rike kapitalistene»(-

MEW17/344)

Når vi snakker om proletariatet under kapitalismen som en ledende klasse, så gjelder det uavhengig av det industrielle utviklingsnivået. Kapitalismen kjennetegnes av en kontinuerlig revolusjonering av produksjonsteknikken. Det vil til enhver tid være store grupper av

Arbeidets fall vil gi store mengder utstøtte arbeidsløse. Men laga av Dagfin Werenskiöld og heter «De spedalske».

ARBEIDETS FALL

De har historisk aldri spilt noen ledende rolle. Skulpturen er

arbeidere sysselsatt i næringer og yrker som er i ferd med å bli teknologisk forelda. De utgjør ikke av den grunn noen egen klasse. Det som kjennetegner arbeiderklassen under kapitalismen er jo nettopp at den (hvertfall i prinsippet) ikke er bundet til noen spesiell bruksverdi-produksjon eller bestemt teknikk. Den er en «flytende arbeidermasse» som tvinges til å ta arbeid der det finns.

«De store nederlagenes tid»

I studieboka «Bli med i AKP(ml)» fra 1987 begrunnes arbeiderklassens særskilte rolle i klassekampen slik:

«Arbeiderklassen er den største klassen. Den er konsentrert på mange store arbeidsplasser. Den er godt organisert med fagforeninger med stor oppslutning. Den har rike kamptradisjoner. Sosialistiske ideer har alltid stått sterkt.» (s.48) Dette er sjølsagt den klassiske marxistiske teorien.

Men dersom visjonen med «arbeidets fall» blir realitet, da vil de her nevnte faktorene (størrelse, konsentrasjon på store arbeidsplasser, organisering, oppslutning i fagforeninger osv.) svekkes og til slutt forsvinne. Når gamle yrker rases raskt, den gamle arbeiderklassen oppløses raskt og den permanente arbeidsløsheten øker like raskt, da vil vi få en helt annen situasjon enn den som beskrives i studieboka.

Vi får ei relativt liten gruppe utdanna, teknisk kompetente og godt betalte arbeidere nært knytta til kapitalen.

Vi får den «gamle arbeiderklassen» som i synkende antall slåss med ryggen mot veggen mot en ubønnhørlig «teknologisk utvikling».

Vi får store masser med utstøtte arbeidsløse, som vil falle ut av det tidligere faglige samholdet (særlig etter som yrkene forsvinner). De blir i kapitalistisk forstand, samfunnsmessig overflødige. Unyttige. Derfor vil en tilstand av vedvarende arbeidsløshet svekke trua på egen nytte, evner og verd. Den politiske apatien vil vinne terreng. De permanente arbeidsløse har historisk aldri spilt noen ledende revolusjonær rolle.

I studieboka fra 1987 heter det videre: «Arbeiderklassen blir styrka og erfarne i hyppige konflikter med kapitalistklassen.» Også dette er «gammel god» marxisme.

Men stilt overfor en situasjon med «arbeidets fall» er det ikke gitt at klassekampen styrker arbeiderklassen. Snarere tvert i mot. I «Grisen» drøfter Øgrim den strategiske betydninga av den store engelske gruvestreika og sier: «Regjeringa og kapitalistene visste at dersom kapitalistene ikke vant gruvestreika, ville det få følger for åssen arbeiderne velger å slåss i mange tilfeller av industrislakt i åra som kommer. Av hensyn til planene om å kaste svære masser ut i arbeidsløshet, måtte borgerskapet vinne denne kampen. Borgerskapet i England vant. Jeg er redd for at dette åsså er et varsel om åssen svært mange av disse store kampene vil gå.» (s.136)

Og når yrkesgruppe etter yrkesgruppe taper kampen om arbeidsplassene, så kan de ikke bare fortsette i nye

ARBEIDETS FALL

yrker. Øgrim er her kategorisk: «Arbeidskrafta blir befridd fra rutinejobbene, som de fleste har levd av i mange generasjoner. Men hva blir de befridd til? Under det nåværende økonomiske systemet: *Til ingenting*. (s. 66)

I dette perspektivet skal det mye til at den *håpløse* kampen mot arbeidsløsheten vil styrke arbeiderklassen. Det skal også mye til at den utslåtte arbeiderklassen representerer et «stadig sterkere revolusjonært potensial» (Brobekk).

Øgrim sier at arbeiderklassens strategiske svakhet er deres politiske svakhet, men hvis tesen om arbeidets fall var riktig, så vil jeg si at arbeiderklassens strategiske svakhet måtte være — nettopp *arbeidets fall*. Klassens politiske svakhet ville i såfall være et politisk uttrykk for noe mye mer grunnleggende *materiell* svakhet. Øgrim sier ikke dette, men jeg aner et sånt syn bak det han sier, bak det dystre varselet om «de store nederlagenes tid». Grunntonen hos Øgrim er mer pessimistisk enn hos Brobekk.

(Det er dessuten verdt å merke seg at Øgrim, også når han snakker om den «kommende revolusjonære tidsalder i Vesten», blir påfallende lite spesifikk når det gjelder hvordan arbeiderklassen skal lede an i en situasjon med «arbeidets fall». Og mens det revolusjonære subjekt «sover» fester Øgrim sin lit til at «den nye industrielle revolusjonen = sosial revolusjon»).

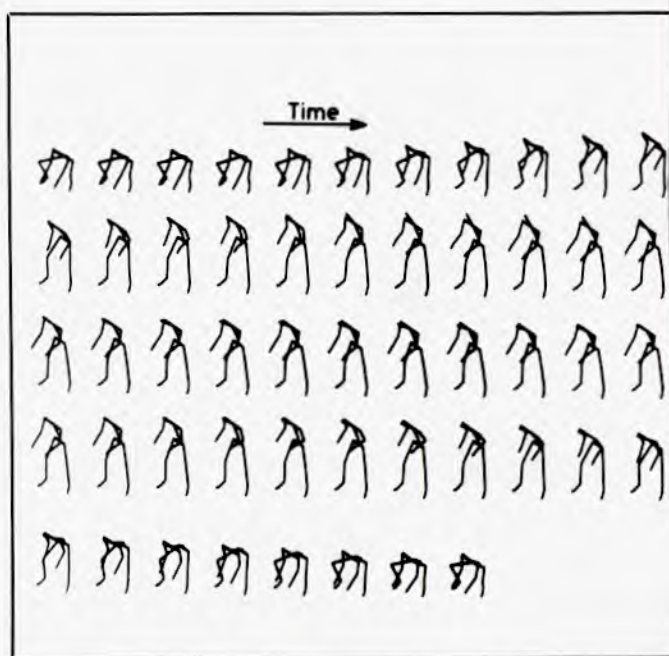
Et alternativ prognose

Sjøl mener jeg Brobekk og Øgrim tar feil. Jeg tror ikke at rutinearbeidet vil forsvinne under kapitalismen. Min prognose for kapitalismen er at vi vil få ei tre-delning av arbeiderklassen:

1) Den forholdsvis lille andelen høyt lønna eksperter og fagfolk på moderne teknologi. Stikkord ellers: Interessant arbeid, mye frihet i arbeidssituasjonen. Stor grad av identifikasjon med borgerskapet.

2) Den store (og i fortsettelsen store) andelen mennesker som utfører det vi kaller rutinearbeid. Rutinearbeidets karakter vil skifte radikalt, men vil i sitt vesen være den samme. (Dvs. utførelsen av en isolert deloperasjon, som oftest innholdsløs fordi sammenhengen til totalarbeidet er skjult, og uten bestemmende innvirkning på arbeidsprosessens utførelse.) Denne delen av arbeiderklassen består både av de som jobber i den tradisjonelle industrien og de nye yrkene. Dette vil fortsatt være den viktigste delen av arbeiderklassen, i revolusjonær betydning. Massene som vil lage revolusjon.

3) Den store andelen uten arbeid overhodet. Her deler jeg Øgrims pessimisme. Det går mot en voksende *permanent* arbeidsløshet med stor fattigdom i de «rike landa». Men jeg er uenig med Øgrim i hans *ekstreme* prognose, at hele den «rutine-arbeidende» delen av arbeiderklassen er på vei ut. (Og sjøl med et så høyt tall som 25 prosent arbeidsløshet i Norge vil fortsatt de fleste være i arbeid.)

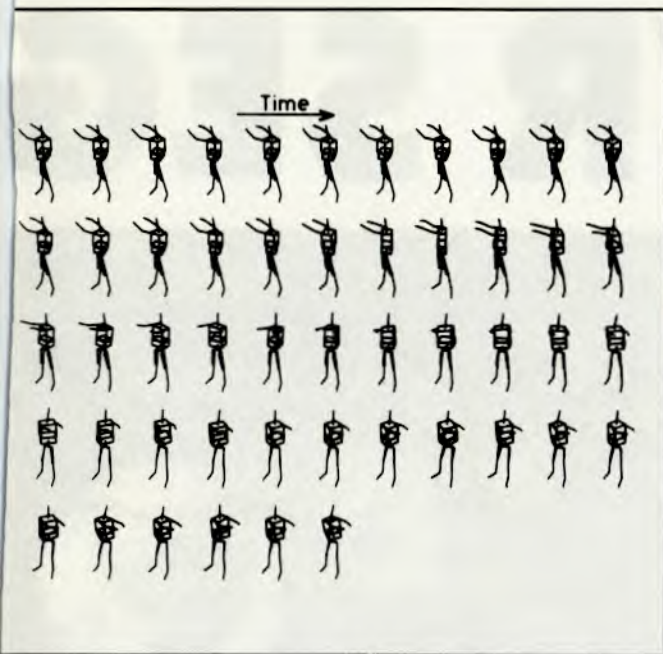
Økonomien og ikke teknologien må ligge til grunn for prognoser om «arbeideren» fra side 33 løfter og setter fra seg igjen.

Om det økonomiske grunnlaget for arbeidsløsheten

Når jeg er uenig med Øgrim i hans prognoser, så henger dette sammen med at jeg også sjøl er uenig med ham i begrunnelsen for arbeidsløsheten. Sjøl om Øgrim snakker om «økonomiske grunner» til arbeidets fall, så legges all vekt på det teknologiske synspunktet. Men teknologien «i seg sjøl» hverken skaper eller avskaffer arbeid. Dette blir bestemt av de økonomiske forholda, dvs. betingelsene for kapitalakkumulasjon. Til det svarer Øgrim: «For tida er det ingen stor vekst i markedet i den rike verden. Fra vår synsvinkel kan vi regne det som konstant.» (s.56)

Hvorfor det? Det er nå 160 år siden kapitalismen innledet sin spesifikke sykliske gang fra krise til krise. 160 år med kontinuerlig teknologisk utvikling og automatisering. Med en økning av arbeidsproduktiviteten på mange, mange tusen prosent. Gitt den Øgrimske modell ville vi nå hatt store oseaner med arbeidsløse. Men det har ikke skjedd. Og det har ikke skjedd fordi kapitalen enten må akkumulere eller bryte sammen i krise. Det avgjørende for om kapitalen vil utvide produksjonen er verdiforholdet mellom den variable og den konstante delen av kapitalen. Det er derfor ikke utenkelig men tvert i mot regelen, at det etter en periode med sterk synkende profitrate (som kommer *til uttrykk* i markedets metning - Altså det Øgrim her oppfatter som konstant) vil komme en enorm krise i kapitalismen som blant annet fører til kraftig *verdireduksjon* av den konstante kapita-

ARBEIDETS FALL

arbeidsløshet og rutinearbeidets framtid. Illustrasjonen viser hvordan

len. Kapitalen kan etter det etablere seg på et nytt «sunt» verdigrunnlag. Akkumulasjonen vil nå ta form av en kvantitativ utvidelse, investeringene øker, nye produkter vil skapes, ny virksomhet etableres, arbeidskraft trekkes inn.

Det er riktignok en ganske utbredt oppfatning at kapitalismen har gått inn i en tilstand der det nesten ikke vil bli laget nye produkter, der markedet er «metta». Vi har (hvem vi?) hus bil, kjøleskap, vaskemaskin, TV, video, og nå også personlige datamaskiner. Vi nærmer oss grensa for våre behov. Nå bør naturligvis hver familie ha to biler, to kjøleskap, to datamaskiner. Men det er etter vanlig oppfatning ei grense for hvor mange biler og kjøleskap en vanlig familie trenger. Derfor får vi en behovsbetinget metning av markedet. Derfor går ikke nå lenger kapitalens investeringer til «produkt-innovasjon», men til «prosess-innovasjon», som betyr rasjonalisering. Det er kjent at den nye informasjons-teknologien først og fremst brukes til rasjonalisering, sjøl om vi har fått digitalur og hjemmedatamaskiner.

Og dersom denne tilstanden kan betraktes som en permanent tilstand, dersom det etterhvert blir slik at alle investeringer *utelukkende* blir brukt til å rasjonalisere bort arbeidere, da får vi som logisk konsekvens arbeidets fall, slik Brobekk og Øgrim beskriver.

Men økonomien fungerer ikke slik. Det eksisterer ingen absolutt metning av markedet. De menneskelige behovene utvikler seg historisk. Behovene for nye produkter kjenner ingen grenser (for ikke å snakke om de ufylte behovene for eksisterende produkter).

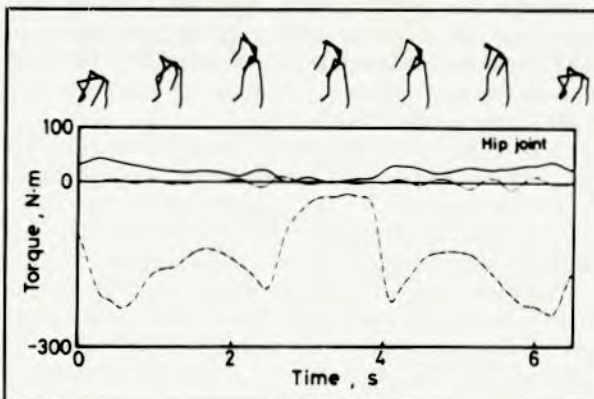
Grunnen til at vi de siste femten åra har opplevd ved-

varende stigning i arbeidsløsheten, også i oppgangstider, har ikke noe med mettede marker å gjøre, men skyldes paradoksalt nok at krisa i kapitalismen ikke har gått tilstrekkelig djupt. Vi har ikke fått mange nok kjedereaksjoner av konkurser. Vi har ikke hatt noen *depresjon*. (Det har vært relativt sett få konkurser. Industrier legges ned gjennom flytting av kapital). Det har derfor ikke blitt rasert (devaluert) nok kapital. Vi finner oss siden midten av sytti-tallet fortsatt i en fase med intensivt produksjon av relativ merverdi («prosess-innovasjon») i motsetning til «produkt-innovasjon») for imidlertid å kompensere for fallet i profitttraten. Dette øker verdien av den konstante kapitalen i forhold til den variable. Med den følgen at profitttraten synker bare kraftigere lenger fram.

Situasjonen er dessuten uttrykk for den mye større mobiliteten og fleksibiliteten som nå kjenner seg den internasjonale finanskapitalen. Den er ikke så «bruksverdi-bundet» som før. Derfor kan den, ved hjelp av et høyt utvikla kreditt- og finanssystem tilsynelatende «flykte» fra de lokale virkningene av krisa. Men de djupe motsigelsene i den kapitalistiske økonomien vil fortsette å bygge seg opp.

Skal vi lage prognoser om rutinearbeid og arbeidsløshet må vi først og fremst se på den kapitalistiske *økonomien*, ikke på den kapitalistiske teknologien.

(«Forsøk på å relatere investeringer i mekanisk og automatisk utstyr til nivået på sysselsetting i industrien, viser det som Financial Times kaller en nesten fullstendig mangel på korrelasjon». Mellom 1963 og 1973 hadde Japan den høyeste investeringsraten i ny teknologi, målt i prosent, blant landa i analysen. Landet hadde samtidig den høyeste veksten i sysselsetting. Storbritania, som hadde den laveste investeringen i maskineri, hadde samtidig det største tapet av jobber. Erfaringene fra Amerika tilsvarte omtrent de fra Japan — både teknologi og jobber økte — mens Sverige, Frankrike, Vest-Tyskland og Italia viste klare individuelle mønstre», Toffler, Third Wave s. 203)

Figuren viser belastninga på hoftedeledet hos en robot under en løfte-operasjon som tar seks sekund.

SKOLE

DE BRYR SEG

Det er stor usikkerhet og uenighet blant makthaverne om skolens utvikling. Men sentralt er omstilling til klarere elite-produksjon og mer bevisste forsøk at skolen skal tilsløre reelle forhold under kapitalismen. Det siste skjer gjennom at oppbevringsfunksjonen og ideologi-formidlinga får større plass.

Av Trond Hofvind

Skolepolitikk har vært et ikkespørsmål i «Debatten» her på berget i 80-åra. Senest til valget i -83 etterlyste vi i Bergen dette i Bergens Tidende: ingen respons. Men nå har det skjedd noe. Læreropprør våren -86. Mer om skole i media. I november -86 en stort opplagt strategidebatt i fjernsynet. Hvordan kan skolen være med å styrke norsk konkurransevne? Arbeidet som her presenteres er i hovedsak gjort før den debatten. Men det er mulig å lese TV-programmet som en bekreftelse på at våre analyser er på rett vei.

Målet med denne artikkelen er å vise at maktfolket bryr seg med skolen, at de ikke vet hva de skal gjøre med den og at de er uenige seg imellom. Er du for eksempel bevisst at guttene i arbeidsgiverforeningen og industriforbundet har heltidsansatte bare for å jobbe med skolesaker, at de aktive lobbyer gir ut innstillinger, at NAF har et eget utdanningspolitisk tidsskrift? Ideer om at skole «bare er noe for kvinner og småborgerlige med myke verdier» bør straks begraves.

La oss starte: Per Benterud, dyktig fremtidsforsker som forsøker å finne løsninger for norsk kapitalisme, sier: (Norsk skoleblad 17-86) «Utdanningen er vår fremtid. Skjønner vi ikke det, får vi ingen fremtid» Dette er det ingen som debatterer. Men hva slags skole....?

Benterud: «Det er viktigere å lære hvordan du skal lære, enn å pugge død viten. Elevene må lære å tenke selv.... Kreativitet og problemløsningsteknikker må bli egne fag, slik som i Amerika....» Greit, men hva vil han oppnå? Hvem er skolen for? Benterud er ikke i tvil: «Skolens viktigste oppgave er å tjene næringslivet».

Norges Industriforbund ga i fjor høst ut et debatt- og

SKOLE

OM SKOLEN

SKOLE

studiehefte, **Økt Kunnskap og Kompetanse**. Hva sier Industriforbundet om denne problemstillingen?

«*Evnen til å lære ansees..... som den viktigste forutsetning for suksess. Denne evnen betraktes blant annet som viktigere enn problemløsende kunnskaper.... Konsentrasjon om basiskunnskaper som morsmål, matematikk, fysikk og kjemi på bekostning av en rekke orienteringsfag betraktes som et helt utslagsgivende grunnlag for all læring*». Øyner vi motsetninger her?

Selv tror jeg Benterud ser moderne kapitalismes behov klarest, han poengterer det som det norske borgerskapet er best tjent med. Industriforbundet henger muligvis etter i forhold til hva som må gjøres med skolens innhold. Sett fra et konkurranseevneperspektiv.

Skoleverket arbeider med fremtidens arbeidskraft. De som kjøper denne varen, såkalte arbeidsgivere, er altså interessert i utdanningspolitikk og skolens innhold. Det samme gjelder alle som har makt eller økonomisk interesse av dagens samfunn. Hør bare:

Stortingsmelding 15 85/86: Under overskriften «Utfordringer for norsk skoleverk»: «*Det som skiller oljeindustrien fra annen industri, er at kravene som stilles til den enkeltes kompetanse, og kravene til det arbeid som utføres, er enda høyere enn det som til nå har vært vanlig i norsk industri*».

Norges Industriforbund: «*Den raske omstilling innen industri og tjenesteytende næringer forutsetter et høyt utdanningsnivå, og det stilles store krav til kunnskaper og læreevne*».

Omstilling er nok et helt sentralt mål i 80-åra. Og konsekvensene må bli store også for skolen. I den omtalte TV-debatt var «omstilling» ett av trylleordene.

DNA har vært med lenge: Arbeiderpartiets stortingsprogram 1985: «*Vårt land har en åpen økonomi som setter høye krav til omstillingsevne. Dette vil i stor grad være avhengig av det utdannings- og forskningsmessige grunnlaget landet har*».

Utvalgsinnstilling fra Høyre høsten 1986: «*Norge er et åpent samfunn med stor kontakt med utlandet. Vi er avhengige av egen dyktighet og innsats for å bevare vår internasjonale konkurranseevne.... vi må satse på best mulig utdanning for alle.....*».

Omstilling og konkurranseevne. Bare innse det: Det er ordene med stor O!

Faglært arbeidskraft.

Noen er redd for mangel på arbeidskraft. Høyre: «*Det er mangel på faglært arbeidskraft og en del høyt utdannet arbeidskraft.... Antall elever som går ut fra grunnskolen vil synke meget sterkt de neste årene*».

Norges Industriforbund: «*Mangelen på fagpersonell blir mer og mer synlig*».

Pål Kraby (Arbeid og læring 1-86): «*Vi ser idag klart at medarbeidere med den rette kompetanse er mangelvare innen de fleste yrker. Det er derfor nødvendig å prioritere utdanning som rammefaktor*».

Det kunne nesten se ut som om norsk innvandringspolitikk også er i utakt med tidens krav. Det trengs jo folk. I hvert fall vil det da bli flere å velge mellom, og litt å presse lønnene ned med. Jeg har hørt folk påstå at det flerkulturelle samfunnet er bra for å skape fleksibilitet og større omstillingsevne hos folk.

Men bildet er visst ikke entydig når det gjelder behov for arbeidskraft. Avdelingssjef Knut Arild Larsen ved NAVFs utredningsinstitutt melder til «Arbeid og læring», NAFs utdanningspolitiske blad: «*Det er en myte at overgangen til det postindustrielle samfunn nærmest skaper et ubegrenset behov for høyere utdannede.... man snakker om de ekspanderende næringer som er sterkt kunnskapskrevende, men en av de raskest voksende bransjer i vesten idag er antagelig gatekjøkkenbransjen*».

Fritid.

Trond Berg Eriksen, Dr philos og førstelektor ved idehistorie, går lengre. Han innser problemene med overhodet å «sysselsette» alle i årene som kommer. Vi siterer igjen fra Arbeid og læring: «*Arbeidsfrihet (sic) som en gang var de velståendes privilegium er (nå) blitt mange menneskers høyst ufrivillige situasjon... Den nye situasjonen betyr at vi må lære å bruke fritiden bedre... Selv de yrkesmessig sett unyttige fagene kan bli sosialt uunværlige*».

Det er altså ikke bare det å dyrke frem eliten som er problemet. Ordtaket om lediggang som roten til alt ondt har fornyet sin aktualitet. Det tyske industriforbundet gikk allerede for flere år siden inn for å utdanne folk til «meningsfull fritid». NAF uttrykte allerede i 1980 sin bekymring i det etterhvert kjente sitat: «*Hvis mange bør lære lite og noen få lære meget, hvordan skal en da unngå å få et nytt klaseskille?*»

Man føler formelig revolusjonsangsten krype nedover ryggen. I begrunnelsen for revisjonen av mønsterplanen (85) speiles dette ved at: «*Grunnskolerådet er opptatt av at uttrykket «arbeid» må bli forstått på bredest mulig måte, at en ikke entydig knytter begrepet til lønnsarbeid*». En nevner at arbeid må omfatte: «*omsorg for andre mennesker, såkalt omsorgsarbeid med vekt på sosial kontakt og hjelp - stell innenfor eget hushold, med for eksempel vekt på matlaging, vedlikehold og renhold*».

I vedlegget til planen heter det «*Ungdom risikerer... å rammes ekstra sterkt ved oppsigelser, ... Ungdom ersærlig utsatt for arbeidsledighet*». Det er ungdommens tro på fremtiden, eller rettere sagt dette samfunnets fremtid, det står om - og det er ikke uvesentlig.

Mot år 2000.

«*Vi må gi barna fremtidshåp. Skolen må ... skape et fremtidsbilde som er lyst....*», sier Per Benterud. Grunnskolerådet sier: «*Et arbeid for å styrke respekten for menneskeverdet i vårt samfunn og i verden forøvrig, vil*

SKOLE

etter rådetes oppfatning gi godt grunnlag for å gi elevene mot og tro på livet, og framtidshåp».

Benterud ser klart ideologiske behov: *«Elevene må lære å leve med hverandre i fordraglighet. De må lære gruppeliv... næringslivet og samfunnet kan bare overleve (sic) gjennom arbeid og fellesskap. Det japanske skolevesen fremelsker nettopp dette....»*.

Men det er sannelig ikke lett å skape borgerskapets skole for år 2000. Arne Kalland (Norsk skoleblad 27-86) har vært en tur i østen: *«Det er vanskelig å gi et fyldig bilde av omfanget av vold i japanske skoler. Problemet er imidlertid så omfattende at myndighetene har satt igang flere undersøkelser.... Nærmere 1000 lærere ble i 1981 så hardt angrepet at det endte med politisak»*. I denne konstruerte diskusjon med virkelige sitater lar vi Benterud få ett innlegg til: *«Vi må få tøffere disiplin i skolen... De som oppfører seg dårlig må få svi for det.. Foreldrene bør gi ungene penger for gode karakterer»*.

Hva slags samfunn planlegger borgerskapet skole for? -Et samfunn som gjennomgår en teknologisk revolusjon, -informasjonssamfunnet, -fritids- og arbeidsløshetssamfunnet, -konkurranseevnesamfunnet, -eldresamfunnet, -forandringssamfunnet, -samarbeidssamfunnet, -egosamfunnet og flerkultursamfunnet.

Hva slags skole følger av dette? -Eliteskole, -fleksibelsskole, -billigskole, -fritidsskole, -harmoniskole, -konkurranse-skole, -teknoskole og ideologiskole.

Dette går jo ikke i hop? Nei, neppe! Makthaverne må prioritere. Det er ikke lett, særlig når makta ikke er en uniform gruppe. Mitt tips er at skolen er så viktig og så vanskelig at vi får harde kamper innen borgerskapet om utviklingen. F. eks:

Ekspedisjonssjef i finansdepartementets planleggingsavdeling, Per Schreiner, uttaler (Norsk skoleblad 34-86): *«Jeg er ikke opptatt av skolens problem alene. Elevtallet går kraftig ned, mens antall eldre øker. Stat og kommune har vært for slepphendte med å øke standarden i skolen»*.

For et par år siden (da arbeidsløshet blant lærere var mer aktuelt) var han mer direkte, og foreslo omskolering av lærere, slik at de kunne ta seg av eldreomsorgen! Nå er han glad noen lærere viser vei ut av skolen.

Mens Norges Industriforbund hevder: *«Det er videre en kjennsgjerning at vi i 1984 brukte relativt mindre til undervisning og forskning enn i 1970. Med den fundamentale betydning disse områdene har for den videre vekst, må det skje en klar opprioritering...»*

Derimot sier Pål Kraby om fagopplæring i den videregående skolen: *«Skolen kan ikke la være å gjøre noe med slike spørsmål i påvente av at den skal få ytterligere, økede bevilgninger.... Midlene må skaffes til veie ved omdisponeringer...»*. Høyre foreslår hjelpsomt i sin utvalgsminnstilling: *«En del av lærebøkene kan godkjennes for lengre tidsperioder enn idag. Oppdatering og tilleggsopplysninger kan gis gjennom rimelige tilleggshefter»*.

Det er reelle motsetninger her. Jeg tror forresten Indu-

Framtidsforskeren Benterud legger vekt på den ideologiske sida ved skolen, og mye tyder på at en får større fleksibilitet, med muligheter til elite-dyrking.

FOTO: KLASSEKAMPEN

SKOLE

striforbundets «sats på skolen» er fremsynt borgerlig politikk. Her er det heller NAF og Høyre som «henger».

Et eksempel til, som viser mulige motsetninger: Det er ikke sansynlig at den ekspansive service-næringen trenger sivilingeniørene Industriforbundet hyler etter. De vil jo faktisk ha 2% til å bli sivilingeniører!

Kunnskap som vare.

Det finnes flere redskaper vi kan bruke for å analysere skolen. Jeg synes det er spennende å prøve den politiske økonomien mot skolens utvikling. Fordi dette ikke er prøvd før, og fordi jeg tror det kan gi noen muligheter.

«Skolens produkt er i ideell forstand verdiskaping, nemlig oppbygging av personlig kompetanse», sier Pål Kraby. Kanskje han er inne på noe viktig.

I en kapitalistisk økonomi er arbeidskraft en **vare**, og den har en **verdi**. En vare produseres, har verdi, en pris, og selges på et marked. Arbeidskraft må i tillegg reproduseres. Produksjon/reproduksjon av arbeidskraft foregår ved:

- Tilføring av livsmidler (spise, drikke, klær, husly og helsestell)

- Tilføring av det som i et gitt samfunn trengs for å få arbeidskraften til å fungere, og føde ny arbeidskraft (transport, TV, sydenreise, musikk, valium....)

- Oppdragelse/sosialisering/allmendannelse, -kvalifiserende utdanning/opplæring. Vi ser det er vanskelig å lage prinsipielle skiller mellom produksjon og reproduksjon.

Mennesket i «ubearbeidet form» kan ikke selges på noe marked, ikke en gang på et slavemarked. Det må kvalifiseres. Med kvalifisering mener jeg her å gi arbeidskraften bruksverdi i forhold til et kjøpekraftig marked. Hva blir så arbeidskraftens verdi? Den avgjøres av hvor mye såkalt «samfunnsmessig nødvendig arbeidstid» som skal til i produksjonen. For å finne den må vi dels se på hva som kreves av slik tid for å produsere varene arbeidskraften forbruker. (Den kan i våre dager som kjent gå ned f. eks. ved automasjon). Dels må vi se på hva som er lagt ned av tid til oppdragelse, utdanning osv. Husk at vi hele tiden snakker om et slags gjennomsnitt: «samfunnsmessig nødvendig». Du blir ikke mer verdifull om du bruker 15 år på filosofi hovedfag. Det måles heller ikke i timer. Det er markedet, arbeidsmarkedet, som med «usynlig hånd» måler dette. Lønn (inkludert frynsegoder av alle slag) er slik verdien prismessig kommer til uttrykk. Men heller ikke her er det enkelt. Flere verdier påvirker lønna enn verdien. -Tilbud og etterspørsel som blant annet har med aktuell bruksverdi å gjøre, -tilbud/ etterspørsel/bruksverdi på det arbeidskraften selv kan produsere, -produksjonsevnen til arbeidskraften, -lokale variasjoner i arbeidsmarkedets kjøpekraft.

I tillegg har arbeidskraft det særtrekket blant varer at den kan påvirke sin egen pris ved lønnskamp.

Jeg hevder altså at maktthaverne har et mer konkret,

planmessig og uttalt grep om produksjonen av arbeidskraft, enn de fleste er klar over. Det finnes nå i 80-årene «bred enighet» om å omstille næringslivet. Derav følger enighet om å utdanne flere og bedre innen teknologi, økonomi, administrasjon/ledelse, markedsføring. Bakgrunnen er selvfølgelig norsk næringslivs behov for slik arbeidskraft i den internasjonale konkurransen om maksimal profitt. Og selv vi som er kommunister har en alt for slapp forståelse av hvor blodig alvor denne kampen er for kapitalen.

Plan og profittjag.

Hvis vi ser på vinnerne i denne konkurransen, som Tyskland og Japan, ser vi at de har satset hardt på utdanning og forskning. Samtidig er altså samfunnstoppene i Norge forvirret, uenige og uklare om fremtiden. Det er behov for satsing allerede i førskolen, men samtidig er sparebehov og kortsiktige krav umulig for borgerskapet å se bort fra. Kapitalismens planløshet og motsetning mellom kortsiktig og langsiktig skaper problemer.

Når produksjonen av arbeidskraft likevel **skal** justeres, er det klart at dette først får konsekvenser for utdanning etter grunnskolen. Bekreftelser på dette finner vi i årets statsbudsjett. Altså: Satse på toppen av utdanningspyramiden gir raskest resultat. Vi finner interessant nok at det også er på dette området privatiseringen har blomstret opp, langt innover i universitetene. Og langt utenfor, blant annet inn i bedriftene. Bedriftsintern opplæring har i følge NAF fått et voldsomt omfang. Private skoler kan raskt nedlegges og opprettes etter markedets behov.

Bildet av den selvrealiserende ungdom som fritt velger fremtid er historieundervisning. Parallellt er reell grunnforskning og uavhengig vitenskapelig arbeid kraftig redusert de siste årene. Legg merke til språkbruken når det gjelder lærernes oppdatering av kunnskaper. Det heter kurs og etterutdanning. Studier snakkes det ikke om lenger.

På lengre sikt vil tendensen dette uttrykker måtte ramme den hellige konkurranseevnen. Politikken med direkte kortsiktig matnyttighet i produksjonen av arbeidskraft er motsigelsesfylt for kapitalen.

DNA la opp til et styrbart, fleksibelt videregående- og høyskolenivå. (Steenkomiteen, Ottosen osv) Høyre har fulgt opp med åpning for mer privatisering i tillegg (f.eks ny privatskolelov i 1985) Nå er Veierød-modellen aktuell.

En kommentar til privatisering: Akkurat som i helsesektoren kan privatisering få en selvforsterkende snøballeffekt. Ikke fordi det behøver å være borgerskapets strategi, men skoledrift kan bli lønnsom investering. Når offentlig skole er dårlig, er foreldre med mulighet selvfølgelig villige til å betale. Næringslivet betaler det som trengs for egnet arbeidskraft. Vi får et marked. Det ryktes at kommuner ønsker å kjøpe andeler i nye private barnehager for å tilby plass til sine ansattes barn. Men

SKOLE

råd til å bygge barnehager, nei kapitalismen er anarkisk, uansett hva som blir påstått.

Det er all grunn til å tro at næringslivets ledere i 90-årene blir stadig mer bevisste kunnskap som ressurs, innsatsfaktor som de kaller det. Bevisst arbeidskraftens kvalitative sider. Det er også interessant å se at kunnskap i seg selv får en klarere og klarere varekarakter. Greit eksempel er konsulentfirmaene som selger rapporter, utredninger og analyser. Dvs. sammenfattet kunnskap. Samtidig vil Norges naturressursers betydning for kapitalen minke. Alt dette får konsekvenser for skolen.

Etterspørselen etter noen typer avansert arbeidskraft vil øke. Trolig også verdien av denne. Det må mer og mer samfunnsmessig arbeid til for å produsere/reprodusere den. Tenk på lærerarbeid, utstyr, læremidler og studentenes egeninnsats. Prisen arbeidskjøper må betale for denne arbeidskraften vil trolig bli høyere. Kanskje til og med lærerarbeid i denne sammenheng vil bli oppvurdert og lønnet mer. Kjære lærere: De «fleksible» (splittede) lønssystemene kommer! Men en del av elevene i skolen er ikke fremtidig arbeidskraft. Og mange vil bli en type arbeidskraft i konkurranse med roboter og annen teknologi. Robotene sprenger akkorder. Prisen på denne typen arbeidskraft tror jeg vil falle drastisk. Det blir lite vits for en profittstyrt økonomi å legge mye energi i å utdanne disse folkene.

Slik får konsekvenser for lærere som produserer **dette** produktet. Deres verdiskaping minker. Men jobbene faller nok ikke bort. Ideologiformidling og innretting på produksjon av konsumenter til fritidssamfunnet blir i stedet innholdet i jobben for de fleste grunnskolelærere. (Tilpasningspedagogikk har lys fremtid) Lønnen til disse lærerne har dystre fremtid.

Men vi kan neppe forstå skole bare med politisk økonomi.

mi. Politisk kamp om skolen og ideologisk strid er også vesentlig. Norge er et sosialdemokratisk likhetsland. Den såkalte enhetsskolen, med erklærte like muligheter for alle, er liksom erkebeviset på at klasseskillenes tid er forbi.

I 1959 talte Einar Gerhardsen til DNAs landsmøte om planene for 9-årig skole: «*Reformen betyr at det klasses skillet som vi hittil har hatt i vårt samfunn skal brytes ned*». Han mente det trolig også. Idag er dette flagget livsviktig for den kollektive norske livsløgnen som er en del av grunnmuren i det særegne klassesamfunnet «vårt». Men når konkurransen krever mer effektiv elitedyrking; hva da? Dette er dynamitt.

Jeg vil legge frem ett argument til for at overklassen også i 90-årene vil trenge en eller annen form for samfunnsmessig fellesskole. Det er det omvendte Håkon Høst-argumentet. Det påstås at HH har sviktet sin opprinnelige klasse, og gått over til arbeiderklassen. Intet er vel mer provoserende enn det. Jeg diskuterte dette med en svært opphisset lærer. Hun mente det var frekt at han var polararbeider når han hadde evner til noe annet og kom fra noe annet. Men enhetsskolen setter dette i system, med motsatt fortegn. De «beste» fra arbeiderklassen rekrutteres til borgerskapet og småborgerskapet. Velmente råd fra for eksempel lærere om å satse på videre utdanning, -kanskje NTH, er en liten tann på ett av mange hjul i et stort maskineri.

Hvem sier: «bli arbeider, arbeiderklassen trenger dyktige folk; du som er så god i økonomi, og så er det kjempeslett å jobbe sammen med vanlige folk, tenk på samholdet og humøret borte på dørfabrikken, der faren din er?»

Altså: Før gikk makt i arv, slik som under føydalismen. Hvis sønnen til Arve Jonsen var dum (jeg vet ikke om han har noen), var jo ikke det så lurt for Norges kon-

SKOLE

kurranseevne. Derfor er det slutt. Hvis pengefolk fikk egne privatskoler, og den offentlige skolen gikk til grunne i en hengemyr: da kunne dette representere et historisk tilbakeskritt. Det er bedre at HH blir dyktig personalkonsulent enn drivende flink tillitsvalgt. Ikke rart at det er offentlig feiring i media når en tidligere AKP-er trer inn i borgerskapet.

Konklusjon: Folket er et uuttømmelig reservoar for head-hunting, og en såkalt enhetsskole blir da også beviset på det etablerte samfunns rettferdighet. Arbeiderklassen tappes for intellektuelle ressurser.

Kampen om skolen.

Litt fra AKPs prinsippprogram: «*Talet på jobbar i industrien steig fram til midt på 70-talet. Det har gått ned sidan. Talet på jobbar har auka særleg i skular, helse/sosial og anna statleg og kommunal verksemd*». «*I 1980 var omlag 1/4 av innbygarane i skulevesenet som tilsette, lærarar eller elevar. Dette syner kor stor vekt denne gruppa får no*». «*Blant svære grupper som lærarar, sosialarbeidarar osv. er fleirtalet dårleg betalte kvinner. Her har og fagrørsla og kamplina vekse*». «*Kunnskap og plassering i staten (og) organiseringa av økonomien får meir å seia, formell eigedom mindre. Nye grupper tar leiinga i monopolborgarskapet. Det lågare småborgarskapet og arbeidarklassen kjem nærare på kvarandre*».

Jeg skulle ønske folk, også i partiet, var klar over at dette programmet er lesverdig og mer på høyde med utviklingen enn vi er vant til å tenke oss partiprogrammer. La gå... Dette var skrevet en god stund før læreropprøret våren 1986. 80 000 lærere på gatene synes å bekrefte følgende: Folk i skoleverket er en diger gruppe, den er bedre organisert enn før, og det ser ut som om skolepolitikk i vid forstand blir en viktig arena for politisk kamp i årene som kommer. Et viktig eklement i dette blir kvinnekamp. Det vil bli økonomisk kamp, uten tvil. Ideologisk kamp. Og ettersom menneskenes totale oppsamling av kunnskap og viten øker eksplosivt, skjerper også kampen seg om eiendomsretten til kunnskapene.

Litt om ideologi. Når sprekke i systemet blir større, må nok den tradisjonelle kristendommen vike plassen for andre forsvar for undertrykking og utbytting, tilsørendende appetittelig ideologi. Apedebatten under Bondevik var bare en latterlig forsmak. Men: Hverken «fellesskaps»-pratet eller «frihetskampanjer» vil duge. Men noe kommer. Og lærere blir nok høflig anmodet om å stå for formidlingen.

Styrkene til læreropprøret 1986 er lette å se. Jeg skal derfor være sær, og se på noen av svakhetene.

-Mye av lønnskampen har bygget på sammenligning med andre grupper. Vel og bra taktisk. Men det skjer noe med oss som er lærere, når vi stadig gjentar historiene om eleven som gikk ut i fjor, jobber på lastebil og tjener bedre enn oss. Lærerne har kommet kort i å knytte bånd til resten av fagbevegelsen og til arbeiderklassen

særskilt. Hvor var Norsk lærerlag i Høst-saken? I NU-FO ble det bråk fordi Rogaland støttet Høst.

-Lærernes fagforeninger er oppsplittet og dels ledet av folk som er mest opptatt av fagforeningsbyråkratiets særinteresser.

-Individualismen som er nært knyttet til jobben står enda sterkt. Den har fått en ny form ved at den enkelte løser sitt problem ved å skaffe ny jobb. Virkningen diskusjonene og tenkingen rundt dette har på yrkesgruppen er lite diskutert. Stolthet hos de som er igjen er kanskje ikke det første som utvikles.

-I ly av dette har en ny forherligelse av kapitalistisk næringsliv og profitt/lønnsomhetstankegang slått igjennom.

-Fagforeningsledelsene bruker alle argumenter for bevilgninger til skolene ukritisk. Også de mest vulgære, om direkte å tjene næringslivet. 70-års utskjelt kapitalister har blitt stuereine. Jeg har selv vært på fagforeningsarrangert kurs der EB management consultants a/s breiet seg med råd til tillitsvalgte (godt honorert).

-Kunnskapene om økonomi er for dårlige. Det finnes ikke gode svar på Kirsti Kolle Grøndals eneste argument: Vi har ikke råd.

-Vi har lært for lite om samfunnet og kapitalismen av kampen.

Det viktigste positive er kamperfaring og nye lærdommer om organisering og kollektiv opptreden.

Jeg mener læreropprøret er en del av den nye venstre-bølgen (som ingen kaller venstre). Det er grunn til stor optimisme i så måte. Men tendensene jeg har kommentert vil slå opp til overflaten og slå hardt tilbake, hvis vi ikke analyserer virkeligheten. Hvis vi ikke regner med dem i taktikk og strategi.

Konklusjonen min blir som følger: Det er stor usikkerhet og uenighet blant makthaverne om skolens utvikling. Vi kanlikevel allerede nå se at nøkkelordene i tiden fremover blir: **Omstilling etter konkurranseevnens krav, klare eliteproduksjon, mer bevisste forsøk på å få skolen til å tilsøre reelle forhold under kapitalismen ved blant annet oppbevaring og ideologiformidling.** Motsigelsene innen borgerskapet gir oss samtidig muligheter i kampen for reformer.

EDB-boykotten i Bergen er det derfor grunn til å studere. Her rammer man direkte omstillingsforsøkene, og bruker dette til å presse frem resultater på et område. Slik kamp er det fremtid i. Ikke fordi vi er mot EDB, men fordi vi er mot omstilling av skolen på elevenes og lærernes bekostning. Her finnes også en politisk kamp om råderetten over kunnskaper om den nye teknologien.

Lignende kamper vil det bli flere og hardere av i tiden fremover. Og vi vil trolig se hvordan «tidens store spørsmål», som økonomi, miljø, teknologirevolusjon, internasjonale spørsmål o.l. blir mer og mer vevet i hverandre. Det vil også gjelde skolepolitikk som igjen blir mer og mer **politisk**. ■

BYRÅKRAT -BORGERE

Et oppsvulma byråkrati med en svak ledelse representerer en stor utfordring for kapitalismen.

For å sikre innsparingsvillige ledere må topplønnene heves og systemet med politiske retrettstillinger fjernes.

Av Inge Larsen

I nr.6/86 av Røde Fane skriver Arne Bøe om den «nye arbeiderklassen» som er i ferd med å oppstå «*blant arbeidere og funksjonærer i tjenesteyting, kontor og butikkfunksjonærer*». En stor del av denne gruppa vil en finne på offentlige kvinnearbeidsplasser som sjukehus og andre institusjoner, og i de store funksjonæretatene (post-, liknings- og trygdestaten osv). I den samme artikkelen beskrives også den store økinga i det nye funksjonær-(små)borgerskapet. Ei øking som også i stor

grad har skjedd innafor offentlig sektor. Den offentlige sektor har derfor ei sentral rolle i den pågående «omorganiseringa» av klassene.

Arne Bøe analyserer de konsekvensene denne utviklinga har fått for arbeiderklassen og småborgerskapet. Men er det ikke like naturlig å tru at den endringa av produktjonsforholda som ligger bak denne utviklinga også har ført til at *borgerskapet* i det offentlige er inne i en endringsprosess? Min hypotese er at det er i ferd med å vokse fram et «nytt» mer aggressivt borgerskap i det offentlige — et borgerskap som i framtida i mye større grad vil prege klassekampen og utviklinga av klassene i Norge.

Mange har vel et noe ensidig og karrikert syn på det offentlige byråkratiet: En byråkrat er og blir en byråkrat uansett om hun jobba under Chr. Michelsen for 80 år sia eller jobber under Gro Harlem Brundtland i dag. Det er bare etter hvert blitt så jævlig mange av dem.

Men det at bla. de statsansatte har økt fra ca. 30000 på 30-tallet til 183000 i 1985, og at det har skjedd en mangedobling av statsbudsjettet i det samme tidsrommet, er

bare utslaget av en mer grunnleggende endring i samfunnet. Det som ligger under disse svære kvantitative økingene er sjølve den endringa som har skjedd av statsapparatets funksjon — særlig når det gjelder økonomisk styring. I utgangspunktet skulle ikke den utvikla kapitalismen i Norge styres gjennom svære inngrep fra staten. Borgerskapet trudde vel til å begynne med at dette ikke engang var mulig. Omslaget kom i trettiåra med Arbeiderpartiets (lånte) ideer om aktiv bruk av under-skuddsbudsjetter og langtidsplanlegging. Etter 2. verdenskrig har planøkonomien og ideen om å kunne styre kapitalismen fått full gjennomslagskraft, med den svære veksten i offentlig sektor som en av konsekvensene.

Poenget med å trekke fram disse «sjølsaghetene» er bare å få fram at borgerskapets erfaringer med å styre kapitalismen gjennom aktiv bruk av statsapparatet ikke har noen lang historie. Metodene for å styre har heller ikke endra seg radikalt reint kvalitativt etter krigen. Sannsynligvis fins det derfor store muligheter for borgerskapet til å utvikle nye styrings- og undertrykkelses-metoder på dette feltet. Dette har også etterhvert blitt tvingende nødvendig (se nedenfor). Ei utvikling av styringsmetodene og statsapparatet i ei slik retning vil føre til at borgerskapet maksimalt utnytter de mulighetene som ligger innafor de rammene den borgelig-demokratiske kapitalismen setter. Denne utviklinga er derfor ikke uttrykk for kapitalismens styrke, men et uttrykk for å finne metoder for å løse de stadig alvorligere indre motsigelsene i systemet.

Men hvorfor krever ei slik utvikling et «nytt» borgerskap i det offentlige — særlig i statssektoren?

Den lange vekstperioden etter krigen fram til 1970-75 var en glansperiode for «velferdsstaten» og det «gamle» borgerskapet i staten. Perioden var de store reformers tid: Utbygginga av helse- og sjukehusvesenet, utbygginga av husbankfinansieringssystemet, folketrygdlova osv. Alt dette «vakkert» avrunda med den siste store kostbare statsfinansierte reformen i 1976: full lønn under sjukdom uten karensdager. Borgerskapet i staten framsto som den store snille onkel.

Men fra borgerskapets synspunkt har det til tross for de økonomiske problemene etter 1975 ikke skjedd den nødvendige nedskjæringa i de offentlige utgifter. Fra 1975 til 1987 har f.eks. statsbudsjettet (inkl. trygdebudsjettet) økt fra ca. 65 mrd. til ca. 260 mrd. Dette skyldes ikke at man ikke har forsøkt nedskjæringar. En kan her bla. vise til innføringa av rammefinansieringssystemet, rasinga av den offentlige boligfinansieringa, diverse angrep på trygdeordningene (bla. trygdefinansieringsutvalgets forslag som snart skal behandles) osv. I tillegg har det gått en solid høyrevind over landet de siste ti åra som har ført til at de fleste politiske partier står samla om at veien ut av «uføret» går gjennom nedskjæringar av offentlige utgifter. Uenigheten står bare om hvor mye en skal skjære ned.

Hva er så årsakene til at man til tross for dette gunstige

KLASSER

politiske klimaet og de mange forsøkene, ikke har klart å få tilstrekkelig «fart» over nedskjæringene? Her trur jeg to forhold er viktig:

— *For svake toppledere (borgerskap) i de fleste offentlige etater (dette sjølsagt sett fra borgerskapets synspunkt).* Da mener jeg ikke bare toppsjefen, men hele sjiktet av avdelingsdirektører, underdirektører osv. For mange er blitt rekruttert til toppstillinger i det offentlige som retrettstillinger, som «førtidspensjonering» eller aleine pga. lang ansennitet. Eksempelene på dette er utallige. Ønskelig er heller ikke for mange ledere som er rekruttert på faglig grunnlag og som er mest opptatt av å opprettholde kvaliteten på et fagfelt (Mork i helsedirektoratet?). De profesjonelle bedriftslederne som kan kunsten «å spare» er en stor mangelvare.

— *Punktet ovenfor har igjen sammenheng med at man i det offentlige, i motsetning til i det private, så og si fullstendig mangler en teori og praksis omkring hvordan man «slanker» etatsområder.* Dette behovet for «nytenkning» kommer klart til uttrykk i en artikkel av Terje Osmundsen i nr.2/87 av «Sosialøkonomen» (se fig 1).

Pga de manglende resultat av innsparingsforsøkene har borgerskapets krav om nedskjæring blitt stadig sterkere de siste 10 åra, jfr. særlig diverse utspill fra bankforeninga. For borgerskapet er logikken at nedskjæring i de offentlige utgifter legger grunnlaget for lavere skatter og avgifter på det private næringsliv. Det hele dreier seg altså i siste instans om hva profitten skal brukes til. Det er til dette det trengs et nytt og mer aggressivt borgerskap i det offentlige. Dette borgerskapet er allerede i ferd med å oppstå.

Men skal man i full bredde klare å stable et slikt nytt handlekraftig borgerskap på beina i det offentlige, må en del forutsetninger oppfylles og en del hindringer ryddes av veien.

Forutsetninger

For det første må det sikres politisk ryggdekning. Storting og regjering har for lengst gitt signaler om at det er ønskelig med innsparing i offentlige budsjetter og at flest mulig etater bør drives etter mønster av private bedrifter. Ytterpunktene her er spørsmålet om privatisering. Fra APs side er disse signalene delvis innhyllt i sosialdemokratisk tåketale om konkurranseevne og sikring av arbeidsplasser. Etter landsmøtet står imidlertid AP «åpent» fram i dette spørsmålet.

Derneft må topplønnene heves. For å få tak i de profesjonelle «bedriftsslankerne» må lønningene i det offentlige heves. Dette er i ferd med å skje. Stadig flere toppstillinger avlønnes utenom og over det tradisjonelle lønnsstigesystemet, eller lønnsstigene forlenges på toppen.

«Headhunting» må bli mye mer utbredt. Den nåværende praksisen med at fagfolk, fra etatene rykker opp til ledende stillinger pga ansennitet og faglige kunnskaper, eller at politikere ol. blir «pensjonert» til toppstillinger, må bli unntaket. Denne måten å rekruttere på vil ikke gi tilstrekkelig «innsparingseffekter». Toppledere må i mye større grad bli rekruttert på samme måte som i det private. For eksempel gjennom spesialfirmaer som Hartmark/Iras hvor «budsjett disiplin» ol. er sentrale utvalgs kriterier. Utvelgelsen av Hammerstad som ny direktør for Rikshospitalet er et eksempel på dette. I motsetning til dette var kanskje utnevninga av Leveraas til ny direktør i Husbanken en av de siste «pensjoneringsansettelsene».

Arbeidsgiverfunksjonen og budsjett disiplinen må også styrkes. Dette henger nært sammen med det overstående. Forbruker- og administrasjonsdepartementet/

Terje Osmundsen i «Sosialøkonomen» slår til lyd for en profesjonalisering av etatssjefene.

Aktuell kommentar:

Behov for nytenkning i offentlig planlegging.

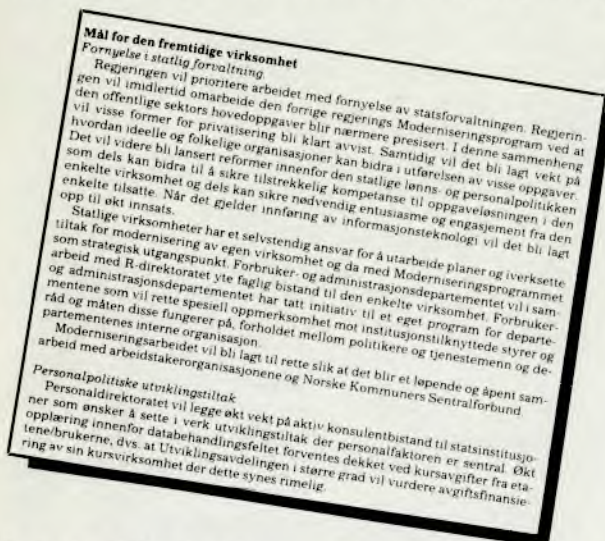
Noen refleksjoner om Langtidsprogrammets rolle – og rasjonalitetens avmakt.

Terje Osmundsen

Personaldirektoratet har for lengst gitt uttrykk for at dette er forhold som må styrkes i de lokale etater. Det må bli slutt på at de lokale etater ser på departementene som motparter og at etatsjefer står sammen med de ansatte mot nedskjæringer ol. I St.prp.1(1986-87) for forbruker og administrasjonsdepartementet er dette pakket inn i nøytrale formuleringer som «fornyelse i statlig forvaltning» og «personalpolitiske utviklingstiltak» (se fig.2).

Det må utvikles nye styringssystemer. Dette er den viktigste forutsetningen for at det nye borgerskapet i det offentlige skal klare å etablere seg. Hovedpoenget i dag

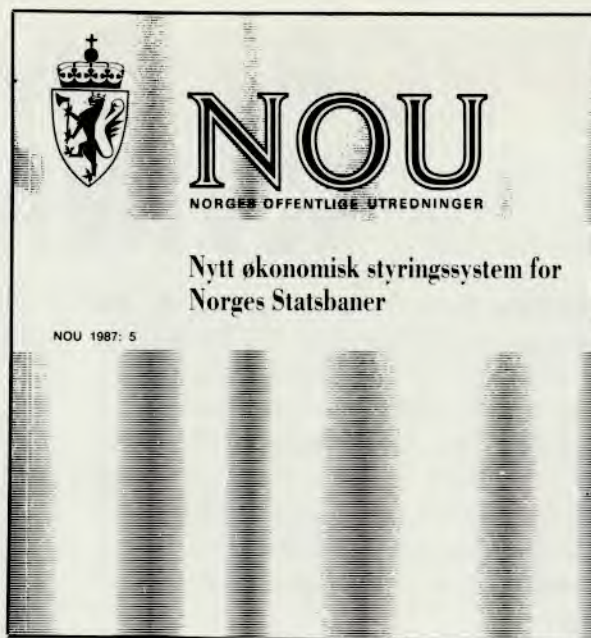
St.prp.nr.1 1986/87 uttaler seg om «fornyelse i statlig forvaltning»

er at de fleste offentlige sektorer mangler metoder for å drive sine felt etter «bedriftsøkonomiske metoder» og derfor heller ikke i særlig grad er i stand til å gjennomføre hverken nedskjæringsønsker, pålegg fra departementene og Storting eller sjøl komme med realistiske innsparringsforslag.

En av de viktigste styringsmetodene som borgerskapet har utviklet de siste åra er rammefinansieringssystemene. Metoden har vist seg effektiv for å dempe de offentlige utgiftene på forskjellige felter, slik at ordningen forsøkes brukt på stadig nye områder. En av de nyeste «reformene» i denne gata er innføringa av såkalt medbestemmelse i bydelene i Oslo, hvor hovedsida er rammefinansiering av helse og sosialfeltet i hver bydel. Sammenholdt med det nye styringssystemet i Oslo har dette vist seg å være et effektivt innsparringssystem.

En annen vei å gå er å helt eller delvis privatisere deler av offentlig virksomhet. Etter APs landsmøte kan vi regne med at stadig flere offentlige etater vil bli underlagt en slik vurdering. Et eksempel i den leia er NOU 1987: «Nytt styringssystem for NSB» (se fig.3).

Til slutt må hele offentlig sektor *avbyråkratiseres*.

Privatiseringstanken er også lansert i forbindelse med NSB.

Noen felter er plaget av et håpløst byråkrati som medfører lange ventetider og dårlig service for folk. Dette er de fleste enige om at det må gjøres noe med. Så lenge det nye borgerskapet kan bygge opp sine posisjoner og gjennomføre tiltakene sine under dekke av avbyråkratisering ol. vil de under dagens politiske forhold ha store muligheter for å lykkes.

Konsekvenser

På kort sikt vil denne utviklinga føre til et styrka borgerskap ved at det skjer en forsering av sammensmeltinga av offentlige og private økonomiske interesser. Dette betyr bla. slutten på den nåværende «velferdsstaten» og ideologien bak denne.

På lang sikt vil utviklinga skape større problemer for kapitalismen da den vil skjerpe klassekonfliktsene. En kan også spørre seg om borgerskapet gjennom denne utviklinga utnytter den siste utviklingsmuligheten kapitalismen har innfor den ramma det «borgelig-demokratiske» systemet setter.

Den «nye» arbeiderklassen i den offentlige sektor vil stå ovenfor en arbeidsgiver (borgerskap) som vil angripe sjølve kjerna i den nåværende velferdsstaten og som vil være «spydspissen» i en redningsaksjon for kapitalismen. På denne måten vil muligen denne «nye» arbeiderklassen bli ledende når det gjelder å bevare sentrale goder som har konsekvenser langt ut over de offentlige ansattes egne interesser. Vil vi her stå ovenfor en ny ledende arbeiderklasse som vil stå i direkte konfrontasjon med et nytt dominerende og ledende sjikt av borgerskapet? ■

ANMELDELSER

RAPPORT OM VERDENS KVINNER

Debbie Taylors bok er som en cola, en blir tørstere av å drikke det. Til tross for at boka er vidtfavnende og full av facts om kvinner og inndirekte om menn, er det ei bok få legger fra seg når de først får starta, skriver vår anmelder Per Gunnar Gabrielsen. Ei bok også menn trenger for å skjønne krafta blant kvinnene, og se seg sjøl i relasjon til kvinnes stilling.

Rita, på landsbygda på Filippinene, var 32 år gammel. Det var hun som dreiv det lille gardsbruket og oppdro de to guttene. Mannen hadde flytta til en by i nærheten og jobba som snekker. Lønna hans så hun lite eller ingenting til. Dagens hennes var arbeid, fra tidlig om morran til seint, seint på kvelden.

Ei utrulig arbeidsbyrde. Alltid noe som måtte gjøres. Når vi kom som gjester, hadde hun laga mat på forhånd. Men mens vi prata, jobba hun med noe grøfting fordi vannet i regntida skylte vekk veien til bambushytta familien bodde i. Bananer, kokos, kassava. Alt dette dyrka hun aleine. Kjempa for å holde unga på skolen. Et umenneskelig slit.

Elsie på småbruket

Et annet eksempel på kvinners situasjon i denne verden er den unge kvinnen Elsie på småbruket ved siden av. Hun er snart ti år med snart to års skolegang bak seg. I fattigbonde-familien på Filippine-

ne er det et privilegium å gå på skole. Innsatsen hennes hjemme er verdifull. Dels som arbeidshender som kan renke kakaonøtter, tørke dem og selge dem på markedet i landsbyen. Og ikke mindre som de henda som tar vare på de yngre søskna, lager mat og på mange måter avlaster mora sånn at hun kan gjøre et fullt arbeid utafør hjemmet. Dagen for Elsie er skole og arbeid, og ganske lite lek.

Men økonomien strammer seg til. Neste skritt er at hun må slutte på skolen og bruke hele arbeidstida si hjemme for at mora skal kunne jobbe fullt med jorda. Den tida Elsie får til overs, vil i neste omgang også bli brukt på jorda. Sånn hadde mora det også, sjøl om mora fikk lenger skolegang enn Elsie får. Det er hardere for en fattigbonde på Filippinene i dag enn for en generasjon siden, og det er hardere for filippinske kvinner i dag enn før.

Typiske kvinne-skikkelser
Begge disse kvinnene i den

tredje verden er typiske, ikke utypiske for kvinnes situasjon i verden i dag. Derfor har de også fått plass i ei bok som nå kan kjøpes på norsk, «Verdens kvinner - en situasjonsrapport», skrivi av Debbie Taylor, utgitt av Kvinnefronten i Norge. Boka er skrivi mye på bakgrunn av statistikk som er samla inn av FN i Kvinne-tiåret. Den har to deler.

I den første delen går Debbie Taylor gjennom temaene Familien, Arbeid og jordbruk, Arbeid og industrialisering, Helse, Sex, Utdanning og Politikk. I den andre, mindre delen, er det statistikk over kvinnes situasjon, knytta til hver av de nevnte temaene.

Jeg har sjøl truffet Rita og Elsie. I Manila, på fabrikkene traff vi unge jenter ved samlebandet og i fagforeningslokalene. I slummen var det fabrikkarbeidere og kvinner som sleit sammen inntektene til familien med små handelsboder og tusen andre tiltak for å få endene til å møtes. Kvinners situasjon i Norge, i den industrialiserte delen av verden er også med.

Å klare det umulige

Det er ei kjempesvær utfordring å fange inn en situasjons-rapport om verdens kvinner i ei 125-siders bok. Ei oppgave som sjølsagt er umulig. Men denne boka som nå er på norsk, har strekt seg veldig langt i ret-

ning av å klare det umulige. For en blir klokere av denne boka, får en helhet over verden som er uunværlig i kampen for kvinners frigjøring.

Den dokumenterer omfanget og tross alt fellestrekkene som går igjen enten det gjelder Afrika, Filippinene eller Europa. Statistikk og tørre fakta, det høres enten tungt ut eller stoff som bare kan nyttiggjøres av folk som kan jobbe mye med disse tingene. Så tungt stoff er det vanskelig å dytte inn i mellom arbeidet, unga, møtene og den tida en trenger til å kople av. Den dagen en ligger på sjukehus med brekt bein i strekk, uten ansvar for annet enn å bli frisk — da er kanskje tida inne for å ta fatt på en sånn tungvekter?

Levende dokumentasjon

Men dette er kanskje styrken ved boka. Den er lagt opp og skrivi sånn at tørre tall er engasjerende, levende. Den eneste måten å overbevise seg om det, er å starte på et kapittel når som helst, kanskje ved kaffen etter middagen, så vil du se at stoffet river deg med og at det ikke er tungt og slitent. Jeg har prøvd sjøl og er helt sikker på at det er sånn. Eller hva med denne åpninga på kapitlet om Arbeid og jordbruk:

«Tidlig om morgenen, når sola ennå bare er et rosa skjær, og akasie-trærnes groteske silhuetter flerrer

Verdens kvinner en situasjonsrapport

FAMILIEN

ARBEID (I) JORDBRUK

ARBEID (II) INDUSTRIALISERING

HELSE

SEX

UTDANNING

POLITIKK

STATISTIKK

A NEW INTERNATIONALIST BOOK

KVINNEFRONTEN

**I
NORGE**

ANMELDELSER

ANMELDELSER

himmelen, kan en høre en gruppe haner; en galer fra traktorsetet, en fra en vellet oljekanne, en fra det strådekte taket på kornlageret. Og de vekker kvinnene i Afrikas tørkeområder. De reiser seg som en kropp, knytter skautet under haken og spedbarna fast på ryggen, får fyr på veden under kjele- ne, strør ut for til høns og griser, øser graut i skåler, kjefter på hunden, stiller seg i køen ved vannpumpen. Når sola går opp som et ondt, orangegult øye, tar de fatt på stien gjennom buskaset, tråk ket hard av generasjoner arbeidsherde føtter, og går til dagens jordlapp.»

Så følger et avsnitt om «Undervurdering av kvinners jordbruksarbeid», «Usynlige bønder», «Modernisering for menn», «Redskaper for forandring», «Utviklingens fordeler og ulemper», «Latin-Amerika», «Asia», «Afrika», «Jord, lån og loven», «Sult i Afrika», «Passiv motstand» og «Investering i kvinner» i dette kapitlet som handler om arbeid og jordbruk.

Styrken i boka er at den klarer å trekke opp sentrale spørsmål som får fram kvinners situasjon og gi en del tall og fakta rundt dette også. Det sier seg sjøl at mye detter utafør også når temaet skal illustreres på 12 sider. Det er gravd opp mye fakta rundt kvinners situasjon. De kan fylle store bøker. Men om materialet skal ut og brukes av mange, må det komprimeres.

Debbie Taylers bok er som cola, en blir tørstere av å drikke det. I så fall finnes alt-

Styrken i boka er at den klarer å trekke opp sentrale spørsmål som får fram kvinnes situasjon, og gir en del tallmateriale rundt dette.

FOTO: KLASSEKAMPEN

så mere materiale å ta fatt på for dem som vil tilfredstilles. Jeg har en innvending mot måten talla noen ganger brukes på, som ikke dreier seg om omfanget. Det er henta inn statistikk fra mange land, mer eller mindre fullkommen. Inn i mellom hopper forfatteren fra et land til et annet, og til et tredje for å få fram kontraster, illustrere et poeng. Men det blir fort mange land, lite forbehold og litt for overflatisk — kanskje for å få fram poenger skarpt og klart. Det dreier seg ikke om svartmal- ling av situasjonen.

Hvem er denne boka skrivi for?

Først og fremst for vanlige, dødelige. Det er flott av Kvinnefronten har gitt ut denne del 1 og del 3 av den samla rapporten. Del 2, essaysamlinga «Kvinner i verden» ble gitt ut på norsk

av Ascehoug i 1986. Kvinnefronten har helt rett i at de to delene av «Women a World Report» som er samla i «Verdens kvinner - en situasjonsrapport» er nødvendig for alle som trenger kunnskap for å forandre denne verden.

Kvinnenes kraft

Dette er ikke ei bok om kvinner, for kvinner. Det er ei bok om kvinners situasjon, som menn også må lese. Den gir, mildt sagt, noen ideer om åssen imperialismen i verdensmålestokk undertrykker, også kvinner som kjønn og dermed også mange ideer om vilken nødvendig kraft kvinnene er i kampen for sosialisme og kommunisme på verdensbasis.

Det er sammenheng mellom de veldig aktive, unge jentene på Adidas-fabrikken i Manila, deres voldsomme engasjement, organisatoriske kjempeinnsats og den situasjonen boka viser om

kvinnenes situasjon på verdensbasis. Den gir bakgrunn for å se at et så sentralt spørsmål som jordreformer i land i den 3. verden har mye med kvinnes situasjon å gjøre. Det er den ene grunnen til at menn bør lese denne boka.

Også om og for menn

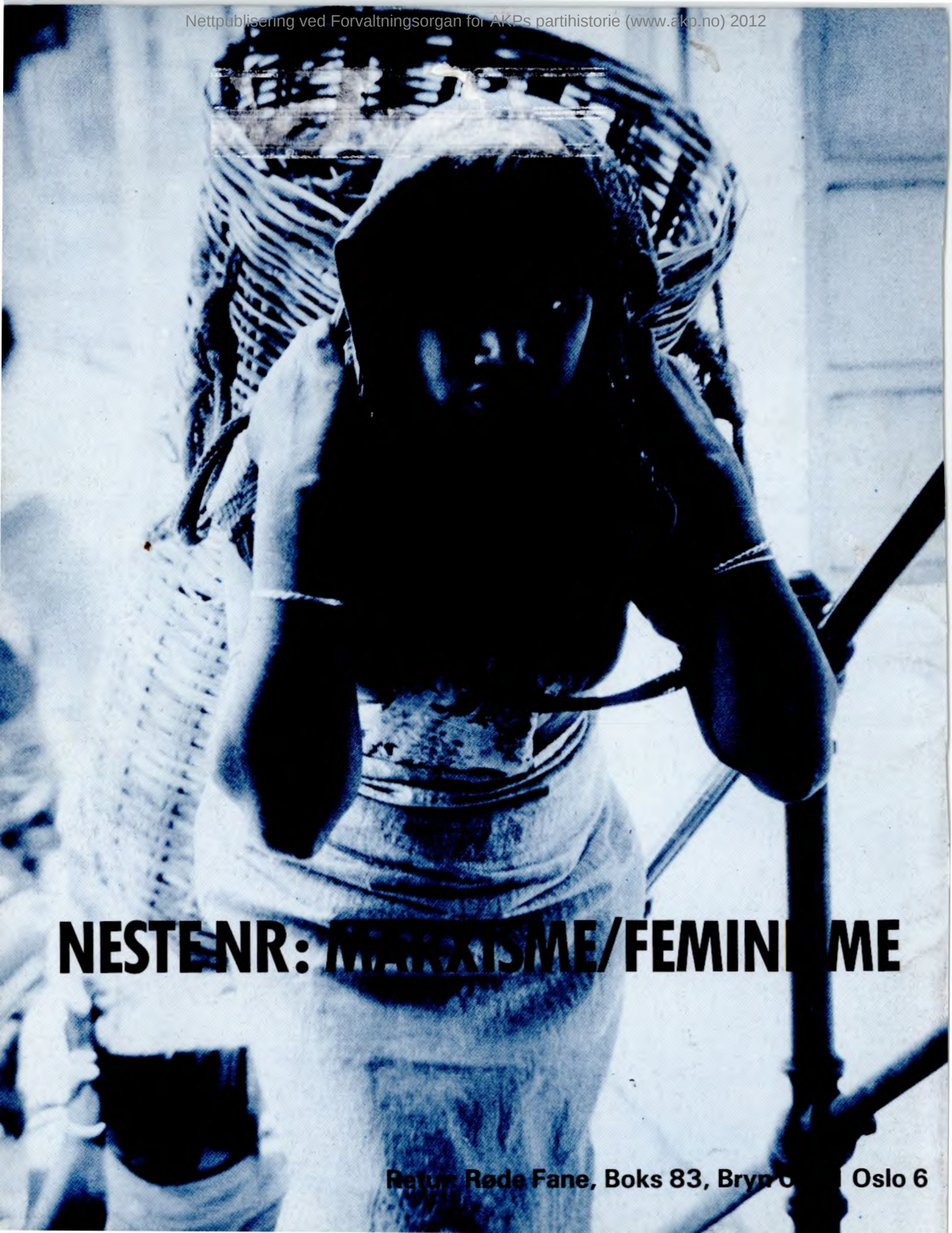
Den andre grunnen er at denne situasjonsrapporten om kvinner, indirekte sier mye konkret om situasjonen menn står i. Derfor er boka brukandes i diskusjonen om åssen mannfolka, i Norge og i resten av verden, må jobbe.

Kjøp boka, en snau hundrelapp. Ta tak i den ved første høve og la deg rive med i ei situasjonsrapport om verdens kvinner. Jeg tror du kommer til å ta deg tid til å lese hele boka, når du først har begynt. Debbie Taylor Verdens kvinner - en situasjonsrapport Utgitt av Kvinnefronten. ■

Per Gunnar Gabrielsen

Bildet til venstre viser te- plukkere fra Sri Lanka

FOTO: KLASSEKAMPEN

NESTE NR: MARXISME/FEMINISME

Retur: Røde Fane, Boks 83, Brynø Oslo 6